

מפגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

**בוגרים של פנימיות חינוכיות בישראל:
תמונת מצב**

ענת זעירא ורמי בנבנישתי

תדפיס מתוך גיליון 28
נסלו תשס"ט – דצמבר 2008

בוגרים של פנימיות חינוכיות בישראל:

תחנות חצב*

ענת זעירא ורמי בנבנישתי

תקציר

המחקר עוסק בבוגרי פנימיות חינוכיות בישראל, מספר שנים לאחר שעזבו את כפר הנוער. מטרת המחקר היא לתאר את תפיסתם כעת לגבי השהות בכפר הנוער, את המעבר מכפר הנוער לחיים עצמאיים ואת מצבם של הבוגרים בשורה של תחומי חיים (למשל: השכלה, תעסוקה והכנסה, בריאות ומשפחה). המדגם הארצי נערך בשני שלבים ושילב שיטת דגימה שכבתית לא פרופורציונלית עם דגימת מכסה. בסך הכול רואיינו 500 בוגרים (50 מתוכם בוגרי נעל"ה). ממצאי המחקר מצביעים על תמונה חיובית של מצב הבוגרים. רובם סיימו את כפר הנוער ובידם תעודת בגרות מלאה; רובם שירתו בצבא שירות מלא; לרובם יש מקום מגורים קבוע והכנסה קבועה, אם כי נמוכה בהרבה מהשכר הממוצע במשק, ולרובם רשתות חברתיות ויחסים אינטימיים ומשפחתיים תקינים. עם זאת, ישנה קבוצה, הכוללת כעשרה אחוזים מן הבוגרים, שמצבה אינו משביע רצון. ניתוח ראשוני של הממצאים מצביע על כך שהבוגרים יוצאי אתיופיה הם קבוצה חלשה יותר לעומת קבוצות המוצא האחרות. עם זאת, נראה שמצבם של בוגרים אלה טוב בהרבה בהשוואה למצבם של יוצאי העדה האתיופית באוכלוסייה הכללית, וכי לשהות בכפרי הנוער הייתה השפעה מיטיבה על מצבם כבוגרים בחברה הישראלית. לממצאי המחקר יש השלכות ברורות למדיניות הדרושה בתחום ההכנה של בוגרי כפרי נוער לחיים עצמאיים וכן לצורך במסגרות תומכות לחלק מהבוגרים, גם בתקופה שלאחר סיום השהות בכפר הנוער. נוסף על כך, יש להמשיך ולזהות את מאפייני הקבוצות החלשות יותר, על מנת שאפשר יהיה לזהות אותן כבר בשלבים מוקדמים, להיטיב את הכנתן ליציאה מכפר הנוער וללוותן בהמשך.

מילות מפתח: מעבר לבגרות של צעירים, כפרי נוער, פנימיות חינוכיות, בוגרי השמות חוץ-ביתיות

* המחברים מבקשים להודות לד"ר יחיאל שילה ולד"ר עמנואל גרופר על היזמה למחקר ומימונו, לצוות ועדת ההיגוי (לפי סדר הא"ב): ראובן ברנר, ציפי גושן, נתמר הלל, זאב טויטו, אבי טולדנו, בצלאל כרמי וליה מרון, על הליווי והעצות הטובות ולכל הבוגרים שלקחו חלק במחקר זה – על שיתוף הפעולה והרצון הטוב.

מבוא

הפנימיות החינוכיות בישראל הן נדבך ייחודי וחיוני במערכות החינוך והחברות בחברה הישראלית. למאפיינים החינוכיים-ערכיים המיוחדים שלהם יש שני מקורות: האחד הוא החינוך החקלאי שמהווה המשך ונותן ביטוי למסורת ולערכים של תנועות ההתיישבות; השני הוא של עליית הנוער ומבטא את המחויבות של החברה הישראלית לקליטת עלייה בכלל, ובפרט של נוער יהודי מהתפוצות (שלסקי, 2006). לכן הפנימיות מדגישות את החשיבות של חיי חברה, לימודים ועבודה, תוך מאמץ לטפח זהות יהודית בעלת תוכן ומשמעות, הן בקרב עולים חדשים והן בקרב בני נוער מהשוליים החברתיים והגאוגרפיים. התפיסה הרווחת בפנימיות היא של "קהילה מחנכת", המכילה חניכים מתרבויות שונות ומרובדי החברה השונים; אלו נמצאים באינטראקציה בינם לבין עצמם ועם צעירים אחרים המתחנכים במסגרת בית הספר הפנימייתי-אזורי (קשתי, שלסקי ואריאלי, 2000). הפנימיות משלבות העמקה בחינוך ובהישגים לימודיים, תוך שימת דגש רב על חינוך ערכי וחברתי וגם תוך התמודדות עם קשיים רגשיים וחברתיים של חלק מהחניכים. בכך נעשה מאמץ מתמיד ליצור מסלול קידום חברתי ולימודי עבור בני נוער השייכים לשוליים החברתיים והתרבותיים של ישראל (גרופר, תשס"ה).

תהליכים היסטוריים ושינויים ארגוניים הביאו לכך שמאז שנת 2000 המנהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער במשרד החינוך הוא מסגרת הגג לחינוך הפנימייתי (גרופר, תשס"ה). במשך השנים, בעקבות שינויים דמוגרפיים ושינויים באופי העלייה לישראל, חלו שינויים בשיעור בני הנוער המתחנכים בפנימיות החינוכיות. בעוד שבתחילת שנות השמונים דווח על כ-20% מכלל התלמידים היהודים שהתחנכו בפנימיות, הרי השיעור כיום קרוב יותר ל-10%. עם השנים עלה גם שיעור החניכים המגיעים מרקע של מצוקה על רקע של קשיי ההורים, שחלקם הם עולים ותיקים וחלקם עולים חדשים, בעיקר יוצאי ברית המועצות ואתיופיה (מאש, 2001).¹

במשך השנים הצביעו מחקרים שונים על תרומת מערכת החינוך של הפנימיות לקידום הניעות של צעירים שהתחנכו במסגרתן (למשל, גולן-קוק וסבג, 1992; ליפשיץ ונועם, 1998; רפפורט, רימור ומנו, תשמ"ד). עם זאת, השינויים באופי הצעירים המגיעים לפנימיות והשינויים בחברה הישראלית מחייבים בחינה מתמשכת של המידה שבה בוגרי הפנימיות החינוכיות של השנים האחרונות מצליחים להשתלב ולהתקדם בחברה הישראלית. בין היתר, חשוב לבחון את מצבם של בוגרי הפנימיות שהמאפיינים שלהם דומים לאלו של בני נוער במצוקה ששוהים במסגרות החוץ-ביתיות שבאחריות שירותי הרווחה.

1 בכל המקומות שנכתב "ברית המועצות", הכוונה היא לארצות שהיו חלק ממה שהייתה בעבר ברית המועצות.

סקירת ספרות

מצבם של בוגרי מסגרות השמה חוץ-ביתית

הספרות המדעית מן העולם העוסקת בצעירים שגדלו מחוץ לבית הוריהם מתמקדת ברובה בבוגרים של מסגרות חוץ-ביתיות שנועדו לצעירים בסיכון ובמצוקה, ובמיוחד במסגרות של משפחות אומנה. לכן לא כל הממצאים בספרות רלוונטיים להבנת מצבם של בוגרי פנימיות חינוכיות בישראל. למרות זאת, חלקים ניכרים מן הספרות מתייחסים לאוכלוסייה שלפחות בחלקה חופפת את האוכלוסייה של בוגרי הפנימיות החינוכיות.

צעירים העוזבים מסגרות השמה חוץ-ביתית הם אחת האוכלוסיות הפגיעות ביותר בחברה (Broad, 1999; Stein, 2006), ולכן מחקרים רבים עוסקים במצבם בהמשך חייהם, לאחר שעזבו את מסגרות ההשמה. אף שמחקרים שונים מראים תוצאות שונות, באופן כללי ניתן לומר שלצעירים אלו יש סיכויים רבים יותר להיות חסרי השכלה (חלקם הגדול אינו מסיים תיכון), חסרי תעסוקה, הורים בגיל צעיר, מעורבים בפלילים, חסרי בית ונסמכים על שירותי הרווחה; הצעירות הן בעלות סיכויים רבים להיריון בלתי רצוי (ראו למשל Broad, 1996; Biehal & Wade, 1996; Barth, 1990; Collins, 2001; Cook, 1994; Festinger, 1983; McMillen & Tucker, 1999; Stein, 1997). לאור ממצאים אלו ונקודת הפתיחה הבעייתית שלהם לקראת חייהם הבוגרים, יש הטוענים שמדובר באוכלוסייה הסובלת מהדרה חברתית (Stein, 2006).

אחד מן המחקרים המוקדמים הבולטים בתחום הוא של פסטינגר (Festinger, 1983), אשר ערכה מעקב מקיף אחר 277 מבוגרים צעירים, כ-4–5 שנים לאחר עזיבתם את טיפול האומנה בניו יורק. מחקרה מראה, בין היתר, שבזמן עזיבתם את המסגרת, למעלה משליש מהם לא סיימו בית ספר תיכון ורק מעטים נרשמו ללימודים באוניברסיטה וסיימו את חוק לימודיהם. ממצא מעניין נוסף בתחום זה היה, כי יוצאי טיפול אומנה נטו לסיים בממוצע שנות לימוד רבות יותר בבית הספר מאשר עוזבי המסגרות המוסדיות. היא מדווחת עוד, כי כ-21% מהצעירים נשענו על סיוע ציבורי וכי כשליש מהבנות שרואיינו היו כבר אמהות צעירות וכ-20% מן האמהות כבר הרו שלוש פעמים. פסטינגר היא אחת מן היחידים שהתייחסו גם לתפיסות של הנערים והנערות בתחומים שונים מעבר לנתונים המספריים של השכלה, תעסוקה וכדומה. למשל, בנוגע להורות, 81% מהנערות שהרו (שהיו כאמור שליש מהמדגם) חשות כי הן אמהות "מצוינות" או "טובות", השאר העריכו עצמן כ"סבירות" או "גרועות".

במחקר אחר, ראיון באת (Barth, 1990) 55 בוגרים צעירים בסן פרנסיסקו שנה לפחות לאחר שסיימו את טיפול האומנה, וחשף תוצאות עגומות אף יותר. ממצאיו מעידים על בעיות רבות בקרב צעירים אלו: יותר ממחצית דיווחו על בעיות כלכליות

קשות, 38% מהם לא סיימו בית ספר תיכון, קרוב לשליש היו מעורבים בפעילות עבריינית וכ-31% מהם דיווחו על כך שלעתים יש להם בעיות דיור. בדומה, מחקרם של ביהאל ועמיתיה (Biehal, Clayden, Stein & Wade, 1994) מצביע על בעיות של דיור בקרב אנשים צעירים באנגליה שיצאו מהטיפול החוץ-ביתי. כך, 15% מהם דיווחו על כך שהיו מחוסרי דיור וגרו ברחוב בתוך תקופה של חודש עד שלושה חודשים מעזיבת המסגרת.

אחד המחקרים המוקדמים והמקיפים בתחום נערך על ידי חברת "וסטאט" (Westat) (Cook, 1994). המדגם שבו נעשה שימוש במחקר הוא מדגם הסתברותי רב-שלבי, שבו רואיינו 810 צעירים בארצות הברית בגילים 18–24 בטווח של 2.5–4 שנים לאחר שסיימו את השהות במסגרת החוץ-ביתית. המחקר בדק את רווחתם של הצעירים ואת מצבם בתחומי החינוך והתעסוקה. כמו כן נבחנה ההסתגלות שלהם בטווח הקצר ובטווח הארוך. אצל הצעירים נמצאו יציבות נמוכה בעבודה, השכלה נמוכה בהשוואה לאוכלוסייה הכללית ובעיקר – שיעורי הורות גבוהים אצל הנערות, אשר עלולים לבשר עתיד בלתי יציב. המחקר אף מצא כי בנוגע לסיום חינוך על-יסודי, הורות צעירה והישענות על סיוע ציבורי, נוער בוגר השמה חוץ-ביתית דומה הרבה יותר לנערים בגילים 18–24 החיים מתחת לקו העוני מאשר לבני אותו גיל באוכלוסייה הכללית. כך, למשל, המחקר מצא שבאוכלוסייה הכללית של בני 18–24, שיעור המסיימים בית ספר תיכון הוא 78%, בהשוואה ל-54% בקרב האוכלוסייה של היוצאים מטיפול חוץ-ביתי ו-53% בקרב בני נוער החיים מתחת לקו העוני. כמו כן, 60% מהנשים הצעירות היוצאות מטיפול חוץ-ביתי ו-60% של הנשים הצעירות מתחת לקו העוני הביאו לפחות ילד אחד לעולם בגיל זה, לעומת 24% באוכלוסייה הכללית. גם לגבי ההישענות על הקופה הציבורית, אחוז תעסוקה וגובה השכר נמצאו הבדלים גדולים בין הקבוצה של היוצאים מטיפול והסובלים מעוני לבין האוכלוסייה הכללית בגיל זה (Cook, 1994).

המחקר בדק גם את מצב הדיור בקרב בוגרי ההשמה, כיוון שבעיה זו עשויה לשמש אינדיקטור לבעיית יציבות גדולה יותר. הממצאים מצביעים על כך שלפחות 2.5–4 שנים לאחר היציאה מן ההשמה, הצעירים חוו קשיים חמורים בדיור – קרוב לשליש מהם החליפו חמישה מקומות דיור, וכרבע מהם חוו לפחות לילה אחד בשנה האחרונה ללא מקום לישון בו. בעיות נמצאו גם בתחום הבריאות, והתבטאו בקושי בהשגת שירותי בריאות ובחוסר ביטוח רפואי (Cook, 1994). מקדונלד ועמיתיו (McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin, 1996) מסכמים מחקרים בתחום שנערכו בארצות הברית ומדווחים ש-15%–30% מבוגרי ההשמה דיווחו על כך שמצב בריאותם "סביר" (fair) או "גרוע", בהשוואה ל-12% מקבוצת השוואה; 22%–33% מהבוגרים הגברים הורשעו בפשע ו-14%–22% אף היו בכלא, אחוזים גבוהים בהרבה מהשיעור המקביל באוכלוסייה. על קשיים בתעסוקה ניתן ללמוד גם במחקר של ריילי (Reilly, 2003), המראה שרמת ההכנסה בקרב יוצאי השמה נמוכה בהשוואה לכלל אוכלוסייה.

במחקר אחר, שערכו מקמילן וטקר (McMillen & Tucker, 1999), נעשה שימוש במאגר נתונים מנהליים ובניתוח תיקים לשם הערכת מצבם של מדגם מתבגרים מהשמה חוץ-ביתית במדינה במערב התיכון של ארצות הברית. המחקר בחן את מצבם של הצעירים בזמן היציאה מכמה בחינות: תעסוקה, השכלה, הורות, מעורבות עבריינית ושימוש בחומרים ממכרים. הממצאים מראים שכמעט מחצית מהאנשים הצעירים שעזבו את הטיפול החוץ-ביתי (45.2%) יצאו ללא ניסיון תעסוקתי ומבלי שסיימו בית ספר על-יסודי. המחקר גם מראה כי אחת מכל חמש נערות שיצאו מהטיפול, יצאה מהמסגרת כשהיא בהיריון או כאם. כמו כן, אצל 13% מהנערים נמצאה עדות בתיקים לשימוש בסמים, ומעורבות עבריינית צוינה ב-8% מהתיקים. מחקרים גם בדק את מקום המגורים של הנערים בזמן השחרור. ממצא מעניין הוא שצורת המגורים הנפוצה ביותר בקרבם היא עם קרובי משפחה (היה קושי להבחין בנתונים בין הורים לקרובי משפחה אחרים), ממצא שנמצא בהלימה עם מחקרים אחרים (ראו למשל: Biehal et al., 1994, 1995; Courtney & Barth 1996; Mallon, 1998). גם ממחקר אחר, שעשה שימוש בבסיסי מידע מנהליים (Scannapieco, 1998). Schagrin & Scannapieco, 1995), התקבלו ממצאים דומים בנוגע למצבם של הצעירים. המחקר מדווח על רמות נמוכות של תעסוקה והשכלה בקרב צעירים שיצאו מטיפול חוץ-ביתי.

מחקר נוסף שבחן את התוצאות לטווח ארוך של טיפול באומנה, השווה בין שלוש קבוצות: נערים שיצאו מאומנה, נערים "רגילים" שנבחרו אקראית וקבוצת השוואה של נערים, שחבריה הותאמו לאלו שהיו באומנה מבחינת מוצא, גיל, מגדר, השכלת ההורים ונוכחות של הורה חורג. במחקר נבחנו תחומי חיים שונים אצל הצעירים, כמו: אי-תלות, תמיכה חברתית ורווחה אישית. המחקר מצא כי הצעירים שיצאו מאומנה היו מיומנים פחות, במיוחד בתחומי החינוך, הרווחה הכלכלית, קשרי נישואין ומעורבות קהילתית. כמעט בכל התחומים הם דמו יותר לקבוצת ההשוואה שהותאמה להם, והיו שונים במידה רבה מהצעירים שנבחרו באקראי (Bueheler, Orme, Post & Patterson, 2000).

בשנים האחרונות, עם התגברות העיסוק במצבם של בוגרי השמה, נערכו בארצות הברית שני מחקרים רחבי היקף שבחנו את מצבם של בוגרי אומנה רבים בנקודות זמן שונות לאחר עזיבתם. פקורה ועמיתיו ערכו מחקר רב היקף על 479 בוגרי מסגרות אומנה בני 20–33 מצפון-מערב ארצות הברית (Pecora et al., 2005). באופן כללי הממצאים הצביעו על כך, שכחמישית מבוגרי האומנה דיווחו על חיים נורמטיביים וחיוביים מבחינת השכלה, הכנסה אישית ותחומי חיים אחרים. אולם לרבים מהבוגרים האחרים היו קשיים לא מועטים בשורה של תחומי תפקוד חשובים. בין היתר מצאו החוקרים שיותר ממחצית מהמרואיינים דיווחו, שבמהלך השנה האחרונה הם סבלו מבעיה נפשית אחת לפחות (כגון: דיכאון, פוביה, פוסט-טראומה או שימוש בסמים). לאחד מכל חמישה צעירים היו שלוש בעיות או יותר. החוקרים מדווחים על כך ששיעורי הפוסט-טראומה שדווחו על ידי בוגרי האומנה (25.2%) היו כפולים מאלו שבקרב ותיקי מלחמה בארצות הברית.

בתחום החינוך נמצאו שיעורים גבוהים של סיום תיכון ללא נשירה, אך שיעור נמוך יחסית לאוכלוסייה הכללית של בוגרי אומנה שהמשיכו בלימודיהם אחרי התיכון. בתחום הכלכלי המצב של בוגרי האומנה היה חלש במיוחד. שיעור התעסוקה היה נמוך במידה ניכרת בהשוואה לאוכלוסייה הכללית, כשליש היו מתחת לקו העוני (פי שלושה מהממוצע באוכלוסייה הכללית) ולשיעור דומה לא היה ביטוח בריאות (פי שניים מהשיעור באוכלוסייה הכללית). כמו כן, כמעט לרבע ממסיימי האומנה הייתה תקופה שבה היו חסרי דיור.

קורטני ודוורסקי (Courtney & Dworsky, 2006) עורכים במערב התיכון של ארצות הברית (אילינוי, ויסקונסין ואיווה) מחקר אורך, שבו הם בוחנים צעירים בעת ההשמה ולאחריה. בשלב הראשון הם ראינו 732 צעירים גילאי 17–18 בעת שהותם במשפחות אומנה. בשלב השני, כשנתיים לאחר מכן, הם ראינו צעירים אלו שוב. כמחציתם עדיין היו באומנה (באילינוי יכולים צעירים להישאר באומנה עד גיל 21), והאחרים כבר יצאו לחיים עצמאיים. בדומה למחקר של פקורה ועמיתיו, גם ממצאי מחקר מקיף ומעמיק זה מצביעים על כך, שצעירים רבים חוו מיד לאחר עזיבת מסגרות האומנה קשיים רבים בתפקוד בתחומים של השכלה, דיור, תעסוקה, בריאות נפש, חיי משפחה, עבריינות וסמים, וחלקם אף הפכו לדרי רחוב. כך למשל, דיווחו הצעירים יוצאי האומנה על תעסוקה זמנית ולא יציבה ועל הכנסות נמוכות מאוד מעבודתם. שיעור המדווחים שהכנסתם לא הספיקה לתשלום שכר דירה או משכנתה היה כפול מזה שנמצא במדגם ארצי מייצג של צעירים בגילם. כ-39% ממדגם של בוגרי השמה היו מובטלים ול-19% לא הייתה תעסוקה בשנה–שנה וחצי שחלפו לפני עריכת המחקר. גם הדיווחים שלהם על מצב בריאות לא תקין ועל ביקורים תכופים בחדרי מיון (בעיקר עקב בעיות סמים וקשיים נפשיים) היו רבים מאלו של המדגם הארצי. כמו כן שיעור הבעיות הנפשיות (כגון דיכאון ופוסט-טראומה) היה גבוה. יש לציין שכשליש מבוגרי האומנה נעצרו במהלך השנתיים שלפני המחקר ושכרבע דיווחו שבילו לפחות לילה אחד במתקן כליאה בשנתיים האחרונות.

סטיין (ראו למשל, Stein, 2006), מסכם מחקרים שנעשו על צעירים שיצאו מהשמה חוץ-ביתית באנגליה ובסקוטלנד, בשלושה תחומים: חינוך, תעסוקה ומקצוע; דיור; הורות. הוא מציין, שנראה שבמקרים רבים השהות במסגרות טיפול אינה מצמצמת את הפערים בין קבוצת הצעירים הזו לאלו הגדלים במסגרות נורמטיביות, וכי יש עדויות רבות לכך, שמצבם לאחר ההשמה טוב פחות משל אחרים. לדוגמה, מסון ועמיתיו (Mason et al., 2003) בחנו את מצבם של 222 צעירים באנגליה כחצי שנה אחר יציאתם ממסגרת האומנה, בשורה ארוכה של תחומים (מגורים, תעסוקה, השכלה, התנהגות נורמטיבית, יחסים בין-אישיים ושביעות רצון מהחיים) והשוו אותם למידע על האוכלוסייה הכללית. אל הממצאים יש להתייחס בזהירות, משום שהם כוללים גם נבדקים שטרם הגיעו לבגרות. עם זאת, יש לציין את הממצא הבא: מתוך כל ההשוואות הרבות שנעשו במחקר בין קבוצת מסיימי האומנה לאוכלוסייה הכללית, נמצאו בוגרי האומנה במצב טוב פחות מהאחרים, מלבד בתחום של

ההתנהגות הנורמטיבית. אף שקשה להעריך שדיווח זה משקף את המציאות, החוקרים מצאו שבוגרי האומנה דיווחו על שיעורים נמוכים בהרבה של שימוש במריחואנה ובאלכוהול מאשר האוכלוסייה הכללית. על כן נראה, שגם מחקר זה מצביע על כך שמסיימי אומנה אינם מגיעים לרמת תפקוד של מי שלא היה באומנה.

בדומה, ציונג והית (Cheung & Heath, 1994) בחנו את מאגר המידע העוקב אחר מצבה של קבוצת גיל שלמה באנגליה. הממצאים הצביעו על כך שההישגים בתחום ההשכלה של מי שחוו השמה חוץ-ביתית היו טובים פחות משל עמיתיהם. הפערים בתחום התעסוקה בלטו פחות, אך בהחלט היו קיימים; למשל, 36% מבוגרי ההשמה היו בעלי תפקידים טובים יותר מבחינת הסטטוס, לעומת 57% מעמיתיהם בתפקידים כאלה. גם לאחר שהחוקרים השתמשו באמצעים סטטיסטיים כדי לנטרל את השפעת הרקע ההורי השונה של מי שהיו בהשמה חוץ-ביתית לעומת אחרים, נמצאו הבדלים מובהקים וניכרים בין מי שהיו בהשמה לאחרים.

קלייר (Clare, 2006) מביא את תמונת המצב באוסטרליה, כפי שדווחה לוועדת הבריאות של בית הנבחרים האוסטרלי בשנת 1998. מהדיווח מתקבל הרושם שהתמונה שם אף קשה יותר מזו המדווחת במקומות אחרים. בין הממצאים: בין 50% ל-75% מבוגרי ההשמה החוץ-ביתית מסיימים את לימודיהם ללא תעודה כלשהי, בהשוואה ל-6% באוכלוסייה הכללית, ורק 12%–19% מהם ממשיכים ללמוד, בהשוואה ל-68% באוכלוסייה הכללית; בין 50% ל-80% מובטלים; כמו כן, ל-67% מהם עשויות להיות בעיות פסיכיאטריות, בהשוואה ל-15% באוכלוסייה הכללית.

קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006) מדווחות על מחקר אורך שעקב אחר 47 בוגרי השמות באוסטרליה. הממצאים שלהן אף הם דומים למחקרים אחרים: בשורה ארוכה של תחומים נמצאו הצעירים במצב טוב פחות משמעותית ממי שלא היו בהשמה. למשל, שיעור המסיימים 12 שנות לימוד הוא כמחצית מהשיעור באוכלוסייה, שיעור המובטלים גבוה, כמעט כפול מהשיעור בקרב אותה קבוצת גיל, ושיעור מי שנהיו הורים לפני גיל 20 גבוה בהרבה מהשיעור באוכלוסייה הכללית – כשליש, בהשוואה ל-2% בלבד בקרב מי שאינם בוגרי השמה. מהממצאים עולה גם שבבדיקה שנערכה 4–5 שנים לאחר היציאה מההשמה, מצבם של רוב המשתתפים במחקר היה טוב יותר ממה שהיה בפעם הראשונה שרואיינו, שנה לאחר עזיבת ההשמה. בין היתר, הם הצליחו למצוא מקומות עבודה או הכשרה יציבים והיה להם קשר עם אדם בוגר.

בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות בישראל

שיף ובנבנישתי (2004) סקרו את המחקרים שפורסמו על בוגרי מסגרות בישראל. הם מצאו ארבעה מחקרים מוקדמים על בוגרי השמה. האחד הוא מחקר אורך בן 22 שנה של וינר ווינר (1990), אשר לאחרונה הגיע לשלב הסיום (Weiner & Kupermintz, 2001). השני הוא המחקר של כץ (1988), אשר נעשה בקרב בוגרי "בני ברית". השלישי הוא עבודת הדוקטור של בן שלמה (2000) ונעשה בקרב בוגרים

של פנימיות או משפחות אומנה, והרביעי הוא סקר בוגרים אשר נערך בכפר הילדים "נרדים" (גולן, שרעבי וונדר-שוורץ, 2002), אך זה האחרון נעשה בקרב מספר בוגרים מצומצם ביותר.

בשלב השלישי במחקרה של וינר (Weiner & Kupermintz, 2001), אשר נערך בקרב 206 בוגרים בני 22–30 אשר הועברו בילדותם המוקדמת (עד גיל 6) להשמה חוץ-ביתית בצפון הארץ, נמצאו הממצאים הבאים: כמחצית הבוגרים היו עדיין רווקים אבל 36% היו נשואים; לכשליש היו ילדים, ואף אחד מהם לא היה במסגרת חוץ-ביתית; קצת יותר ממחציתם היו מועסקים, אם כי בעבודות של צווארון כחול; פחות ממחציתם סיימו תיכון ו-61% שירתו בצבא (לא ברור כמה מתוכם בנים וכמה בנות). ממצא זה נמוך מהממוצע הארצי העומד על 80.7% בקרב גברים (המועצה לשלום הילד, 2001); החוקרים אינם מציינים את שיעור הבוגרים אשר עברו על החוק ולהם עבר או הווה פלילי, אך הם מציינים כי 10.2% מהבוגרים לא מתפקדים כיום וכי 12.6% הם בעלי תפקוד בעייתי, כגון: זנות, התנהגות פלילית ושהות בכלא. בסך הכול, מחקר האורך של וינר מצביע על ממצאים חיוביים יותר מזה שהיה צפוי על פי התפיסות הרווחות. בתום המעקב, אשר נמשך מאז היו בגיל הגן, נראה שרוב הבוגרים מתפקדים היטב ושאינו עדויות להעברה בין-דורית של השמה במסגרות חוץ-ביתיות. עם זאת, המחברים מדווחים גם על רמה גבוהה יותר של קשיים רגשיים מזו של קבוצת ביקורת, ועל מספר שנות השכלה נמוך יותר (Weiner & Kupermintz, 2001).

במחקר של כץ (1988) אשר נעשה בקרב בוגרי "בני ברית" (כולם בנים) אשר היו בעת ביצוע המחקר בני 21–28, נמצא כי השכלתם של רוב הבוגרים נמוכה מ-12 שנות לימוד. 55.6% שירתו שירות מלא בצבא, ללא אירועים מיוחדים. למעלה מ-40% מהבוגרים עבדו בעבודה יציבה עם קידום בתפקיד ו-8% נוספים עבדו במסגרת יציבה ללא קידום. כשליש השתלבו חברתית ללא בעיות, ולשליש נוסף היו בעיות חברתיות, אך אלה נפתרו. מרבית הבוגרים לא היו נשואים, עובדה הקשורה גם לגילם הצעיר. במחקר זה חושב ציון הצלחה אשר התייחס לתפקוד הבוגרים בשורה של תחומים, כמו: השכלה, שירות צבאי, יציבות בעבודה או בלימודים, יחסים עם בני זוג ועם חברים ושיעור רצון של הפרט מעצמו ומחיי. הממצאים הורו על 61.1% שהוגדרו כמצליחים. ההצלחה הייתה גבוהה יותר דווקא אצל בוגרים אשר מאז שעזבו את המסגרת ועד מועד הריאיון לא היה להם קשר עם האב או האם או אצל אלו שמשפחתם לא קיימה קשר עם המוסד בעת שהותם בו. במחקר זה גם נמצאו קשרים סטטיסטיים מובהקים בין קיום קשר בין הילד לבין מבוגר תומך מבין אנשי הצוות של המוסד בעת השהות בו לבין ציון ההצלחה של הבוגר.

מחקרו של בן שלמה (2000) בחן תפקוד הורי של בוגרים אשר בילדותם הוצאו לפנימיות ($n=108$) או למשפחות אומנה ($n=31$), או שהיו אמורים לצאת מביתם, אך מסיבות שונות הושארו בו ($n=52$). ממוצע ההשכלה בקרב בוגרי המסגרות החוץ-ביתיות היה קצת מעל 11 שנות לימוד. 21% מהבוגרים אשר הוצאו מהבית

בגיל הרך ציינו ביקורי הורים בתכיפות גבוהה, לעומת שיעור גבוה הרבה יותר (42%) בקרב הבוגרים אשר הוצאו להשמה חוץ-ביתית בגיל 12 ומעלה. 14% מהילדים אשר הוצאו בגיל הרך, לעומת 54% מהילדים אשר הוצאו בגיל 12 ומעלה. ציינו כי לא היה להם כל קשר עם עובדים סוציאליים במהלך השהות במסגרת. כמחצית הבוגרים ציינו כי תקופת ההשמה החוץ-ביתית הותירה בהם הרגשה טובה, ופחות מחמישית מהם ציינו הרגשה קשה. נמצא גם כי ככל שגיל יציאת הילדים מהבית היה צעיר יותר, כך התפקוד ההורי שלהם (בעיקר בממדים של קבלה ודחייה) היה טוב יותר. נמצא גם כי רמת תפקוד הורי של הורים שבילדותם לא הוצאו מבתיים למרות המלצה ראשונית להוצאה, היה טוב יותר משל הורים שבילדותם שהו בפנימיות או במשפחות אומנה.

מחקרם של גולן ועמיתים (2002) בחן את מידת השתלבותם של בוגרי כפר הילדים "נרדים" בחברה כיום, וכן את הדרך שבה הם תופסים את החיים בכפר. כאמור, הדיווח על מצבם של הבוגרים כיום מסתמך על 36 בוגרים בלבד. הממצאים מדווחים על שיעור גבוה של גיוס לצה"ל (מעל 80%), על כך שרובם כיום רווקים (הבוגרים הם גילאי 20 עד 30), על כך שכשני שלישים מהם גרים בדירה נפרדת, ועל כי רוב הבוגרים נמצאים כיום במסגרות עבודה, צבא או לימודים. הם גם מצאו כי מחצית הבוגרים משתכרים יותר משכר המינימום במשק, אך פחות מהשכר הממוצע במשק. כמו כן החוקרים מדווחים כי "כפר נרדים" נתפס בעיני הבוגרים כמקום המעניק לילדים שחיים בו חום ואהבה, תחושת בית שלה לא זכו במשפחתם הביולוגית, תמיכה רגשית ואף זווית ראייה חיובית על החיים.

שיף ובנבנישתי ערכו ראיונות בטלפון עם 109 בוגרי פנימיות של עמותת "אור שלום" (Schiff, 2006; Schiff & Benbenishty, 2006). קצת למעלה ממחציתם רכשו השכלה פורמלית של 12 שנות לימוד ומעלה, מרביתם סיימו 12 שנות לימוד בלבד, ובידם בגרות מלאה או חלקית. כ-60% מן הגברים שירתו בצה"ל, שיעור שהולם בוגרים ממסגרות דומות אך נמוך מהממוצע הארצי בקרב כלל האוכלוסייה. הזנחה הורית ומאפייני הילד בעת הגעתו לפנימייה (כגון: עזובה, בעיות התנהגות ו-acting out) וכן בעיות תפקוד של הילד בעת השהות, שכללו שימוש בалиמות כלפי רכוש ומעורבות בפעילות עבריינית, היוו גורמי סיכון לאי-שירות בצבא. אף ששיעור הזוגות הנשואים נמוך יחסית למצופה בגיל שבו נמצאים הבוגרים, לשני שלישים יש בן זוג, נתון מעודד, הואיל והוא קשור לרווחה נפשית של אנשים והנו אחת האינדיקציות להתפתחות נפשית תקינה. שליש מהבוגרים סבורים כי יש להם מספר חברים פחות או פחות בהרבה מזה שיש לרוב האנשים. כמחצית הבוגרים חשים כי הם יכולים לדבר תמיד על בעיה אישית עם חבר קרוב. עם זאת, קצת פחות מחמישית חשים כי הם אינם יכולים כלל לדבר עם חברים על בעיה אישית או שאין להם כלל חברים.

עוד נמצא, שמחציתם של הגברים שרואיינו מדווחים על הסתבכות עם החוק ולשליש מהגברים נפתח תיק פלילי. עם זאת, מספר המשיבים הקטן (38), מחייב התייחסות

זהירה לממצאים אלה. כמו כן נמצא, כי ככל שמשך השהות במוסד היה ארוך יותר, כך הסיכוי להסתבכות עם החוק היה קטן יותר. ממצא נוסף אשר ראוי לתשומת לב הוא, ששיתוף פעולה טוב של הצוות עם ההורים הביולוגיים קשור להסתבכות נמוכה יותר עם החוק. באשר לשביעות רצון מהחיים, היא נמצאה חיובית אך נמוכה במקצת מזו של האוכלוסייה הכללית, לפחות בהשוואה לממצאים במחקרים שנעשו בארצות הברית. עם זאת, מגמה זו דומה למגמה שעלתה מן מחקרים הבודדים אשר נעשו בארץ על אוכלוסיות דומות. ככל שמערכת היחסים עם בני משפחה (אם, אחים), חברים ובני זוג הייתה טוב יותר, כך שביעות הרצון מהחיים הייתה גבוהה יותר.

ככלל, המחקר של שיף ובנבנישתי העלה ממצאים מעודדים פחות באשר לקשיים של הבוגרים בתקופה הראשונה ליציאה מ"אור שלום". קרוב למחצית דיווחו על מעבר די קשה עד קשה מאוד לחיים בחוץ. הנשים דיווחו על קושי רב יותר במעבר מאשר הגברים. כרבע (ללא הבדלים בין המינים) ציינו כי אף פעם לא היה להם בחוץ מישוה שיכלו לספר לו על עצמם או על הבעיות שלהם. הקושי נדון גם במחקרים קודמים ומוסבר בין השאר בסביבה המגוננת של המסגרת החוץ-ביתית, המספקת יחסית מעט הזדמנויות לאוטונומיה ולרכישה של מיומנויות הנדרשות לחיים עצמאיים, ועל היעדר שירותים העומדים לרשותם של הצעירים בעת המעבר (Schiff, 2006; Schiff & Benbenishty, 2006).

כאמור, מאפייני הצעירים בוגרי מסגרות של החינוך ההתיישבותי ועליית הנוער אינם זהים למאפיינים של צעירים בוגרי השמות חוץ-ביתיות אחרות. עם זאת, כפי שמעלים הממצאים של מאש (2001), הרקע של חלק נכבד מבני הנוער בפנימיות החינוכיות דומה לזה של מתבגרים בפנימיות הרווחה. נראה אם כן שיש חשיבות לבחון, האם מצבם של בוגרי הפנימיות החינוכיות והישגיהם בתום השהות בפנימיות טובים יותר מאלו המתוארים בספרות המדעית.

שאלות המחקר

המחקר הנוכחי מבקש לתאר את מצבם של בוגרי כפרי הנוער בישראל. המטרה היא לבחון ולאפיין את מצבם של הצעירים בתקופות שונות של חייהם לאחר סיום השהות בפנימייה. זאת, כדי לקבל משוב על תוצאות הפעילות החינוכית-טיפולית שנעשת בפנימיות בתקופת ההתחנכות וכדי לבנות תשתית אמינה של ידע שיאפשר תכנון מקיף ומושכל של מדיניות ושירותים לצעירים בפנימיות. שאלות המחקר הספציפיות הן:

1. מהי תפיסת הבוגרים באשר לזמן שבו שהו בפנימייה?
2. איך התנהל המעבר של הצעירים מן הפנימייה לחיים בחוץ?
3. מהו מצבם הנוכחי של בוגרי פנימיות חינוכיות בשורה של תחומי תפקוד והישגים?
4. מהם ההבדלים בין קבוצות שיש להן מאפייני רקע שונים?

שיטות המחקר

מדגם

אוכלוסיית המחקר היא בוגרים של פנימיות חינוכיות (כפרי נוער וחניכי נעל"ה) אשר סיימו את שהותם בכפר הנוער בטווח של 3–5 שנים. זאת במטרה לתאר את מצבם של הבוגרים אחרי שהייתה להם הזדמנות לשרת בצבא ולהתחיל לעבוד או ללמוד. מסגרת הדגימה כללה את שמות כל 4,391 בוגרי כפרי נוער ו-1,045 צעירים שהיו כל בוגרי נעל"ה בתקופה זו. שיטת הדגימה הייתה דגימת שכבות לא פרופורציונלית ובכל שכבה נעשתה דגימת מכסה. בסך הכול היו 36 שכבות שהתייחסו לשלושה מאפיינים של הבוגרים: שנת סיום כפר הנוער (תש"ס, תשס"א ותשס"ב); ארץ מוצא (ישראל, אתיופיה וברית המועצות); הרמה הלימודית שנקבעה לנער בכניסתו לכפר הנוער (רמה א, רמה ב, רמות ג–ד ובוגרים ללא סיווג לרמה). יש לציין שלבוגרי נעל"ה לא היה סיווג לרמה, ולכן הם נכללו בשכבות של יוצאי ברית המועצות שאין להם סיווג לרמה, לפי שנת הסיום המתאימה.

דגימת הבוגרים נעשתה לחוד עבור בוגרי נעל"ה ולחוד עבור הבוגרים האחרים. כדי להגיע למדגם המבוקש של 450 בוגרים שאינם מנעל"ה, נדגמו מתוך מסגרת הדגימה 908 בוגרים בשני שלבים. גודל כל שכבה היה 22–26 בוגרים, ומתוכם ביקשנו לראיין כ-12 בוגרים. לא הצלחנו לאתר כלל 340 בוגרים, שהם 37.4% מהמדגם. 47 בוגרים, שהם כ-5% מהמדגם, סירבו להשתתף. עוד 21 בוגרים, שהם 2.3% מהמדגם, שהו בחו"ל בתקופת הסקר ואחוז אחד של בוגרים נפטרו. מתוך מסגרת הדגימה של בוגרי נעל"ה בשנים הרלוונטיות דגמנו 150 בוגרים בשלוש שכבות דגימה (בהתאם לשנת הסיום). כדי להגיע למכסה הכוללת של 50 בוגרי נעל"ה במדגם הסופי ביקשנו לראיין 16–17 בוגרים מכל שכבה. רק בוגרת אחת מכל אלה שהתקשרנו אליהם סירבה להשתתף במחקר. יש לציין ששיעורים אלה דומים לאלה שנתקבלו במחקרים אחרים שנערכו על בוגרי השמות חוץ-ביתיות (Williams, McWilliams, Mainieri, Pecora & LaBelle, 2006).

רוב הבוגרים במדגם הם בנים (63.2%). בשל תוספת הדגימה של בוגרי נעל"ה, חלקם של יוצאי ברית המועצות במדגם גדול יותר מזה של יוצאי אתיופיה וילידי ישראל (38%, 30.2% ו-31.8%, בהתאמה). בוגרי נעל"ה מהווים 10% מן המדגם (50 בוגרים) ויותר ילידי ברית המועצות מהווים 28% מהמדגם. במטרה להבטיח שהמדגם מייצג את כל אוכלוסיית הבוגרים במסגרת הדגימה חישבנו משקלות דגימה. כל הממצאים המוצגים בהמשך מבוססים על משקלות אלו. חשוב לציין, שההתייחסות לקבוצות המוצא אינה רק על פי ארץ הלידה של הבוגר, אלא גם על פי זו של הוריו. וכך, בקבוצת יוצאי אתיופיה היו 1.9% בוגרים שנולדו בישראל אך הוריהם עלו מאתיופיה; אף שכל הבוגרים במדגם הם ישראלים על פי אזרחותם, אנו מכנים "ישראלים" רק את מי שהם והוריהם ילידי הארץ. נציין, שבקבוצה זו נכללו גם ארבעה בוגרים (0.7% מהמדגם) שנולדו בארצות אחרות, כגון צרפת ועיראק.

הליך איסוף הנתונים

איתור הבוגרים נעשה בשיתוף עם המנהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער. בשלב ראשון נשלחה פנייה בכתב בעניין המחקר לכל הבוגרים שעלו במדגם. מטרת הפנייה הייתה לידע את הבוגרים על המחקר ומטרתו, לקבל מהם מספרי טלפון כדי לאפשר יצירת קשר עמם ולאפשר להם לסרב להשתתף במחקר. המכתבים נשלחו לכתובות הבוגרים, כפי שהן מופיעות בנתוני המנהל. ואולם במקרים רבים הכתובת לא הייתה עדכנית (בעיקר זו של יוצאי אתיופיה שעזבו את אתרי הקרואנים שבהם התגוררו), וכשליש (32.7%) מהמכתבים חזרו מיד. נציין, שרק 17 בוגרים יצרו אתנו קשר בעקבות קבלת המכתב ומסרו לנו טלפון עדכני. אף לא אחד מהם הביע סירוב להשתתף במחקר.

איסוף הנתונים נערך באמצעות ראיונות בטלפון, שקיימו סטודנטים שעברו הדרכה והכשרה מוקדמות על ידי צוות המחקר. הכשרה זו כללה הצגה של מטרות ושיטת המחקר, בניית פרוטוקול לאיתור הבוגרים וכן בניית הריאיון ותרגולו. לא ניתן היה לבצע ראיונות כפולים עם נבדקים לשם בדיקת המהימנות הבין-אישית. במהלך תקופת הראיונות נערכו פגישות שבועיות של צוות המחקר. פגישות אלה נערכו כדי להבטיח את איכות הראיונות ולהגביר את האחידות בין המראיינים השונים. הראיונות נערכו בעברית ובזמנים שהיו נוחים למראיינים. מרבית הראיונות נמשכו בין 15 ל-30 דקות, אם כי היו מספר ראיונות קצרים יותר או ארוכים בהרבה (שעה ויותר). ריאיון ממוצע נמשך 23 דקות (סטיית תקן=11). המראיינים דיווחו שרוב רובם של המראיינים הביעו עניין בריאיון ושמחו לשתף פעולה ולהוסיף מידע.

כלי המחקר

כלי המחקר היה שאלון מובנה למחצה שפותח לצורכי המחקר והתבסס על שאלונים שנעשה בהם שימוש במחקרים דומים על בוגרי מסגרות השמה חוץ-ביתית (בעיקר, בנבנישתי ושיף, 2003; שיף ובנבנישתי, 2004) ואשר הותאמו למצבם של בוגרי פנימיות חינוכיות בישראל. נוסף על מספר מאפייני רקע של הבוגרים, השאלון כלל חלקים שהתייחסו לתחומים הבאים: (א) תפיסת החוויה של השהות בכפר הנוער; (ב) תקופת המעבר מכפר הנוער לחיים עצמאיים; (ג) המצב הנוכחי של הבוגר בתחומי חיים שונים (למשל: לימודים והשכלה, תעסוקה, מקצוע ומצב כלכלי, שירות צבאי ושירות לאומי, יחסים חברתיים ויחסים עם המשפחה, יחסים עם בני זוג והקמת משפחה ויצירת יחסים נורמטיביים בתוכה).

ממצאים

ראשית נתאר את מאפייני הרקע של כלל הבוגרים. בהמשך יובאו הממצאים לכל תחום, בתחילה עבור כל הבוגרים ואחר כך בהשוואה בין תת-קבוצות במדגם. לוח 1 מציג את התפלגות קבוצות הדרגה בכל אחת מקבוצות המוצא, לאחר השימוש במשקלות הדגימה, שנועד להבטיח שהממצאים ייצגו את כלל הבוגרים של כפרי

הנוער. כפי שנראה בלוח 1, קבוצת חסרי הדרגה כוללת גם את בוגרי נעליה. כמו כן, שיעור יוצאי אתיופיה בדרגה א קטן ביותר בהשוואה לקבוצות המוצא האחרות ושיעורים בדרגות ג-ד גבוה במיוחד. כיוון שההבדלים בין קבוצות הדרגה עשויים לעתים קרובות לבטא אינטראקציה בין המוצא לבין הדרגה, אנו מדווחים כאן רק על הבדלים בין קבוצות מוצא (יוצאי אתיופיה, יוצאי ברית המועצות וישראלים). נבדקו גם הבדלים בין יוצאי ברית המועצות שהיו בוגרי נעליה לבין אלו שלא השתייכו לנעליה. נציין, שכל ההבדלים בין הקבוצות שעליהם אנו מדווחים נמצאו מובהקים מבחינה סטטיסטית. כדי לא להלאות את הקורא, איננו מדווחים על הממצאים של מבחני המובהקות, שכולם נמצאים בטווח הטעות הסטטיסטית של פחות מ-5%.

לוח 1: התפלגות קבוצות דרגה על פי קבוצות מוצא (בחישוב עם משקלות הדגימה)

דרגה	קבוצת מוצא			סך הכול
	ישראל	אתיופיה	ברית המועצות	
א	22.4%	3.7%	16.7%	14.0%
ב	32.8%	19.0%	14.2%	20.8%
ג-ד	18.7%	44.2%	7.4%	22.4%
אין	26.1%	33.1%	*61.8%	42.9%
סך הכול	100	100	100	100

* כולל נעליה

מאפייני רקע

מוצא

רוב הבוגרים אינם ילידי ישראל (71.9%) ונמצאים כיום בארץ בין 6–25 שנים. בממוצע הם חיים בארץ 13.4 שנים (סטיית תקן = 3.85) והחציון הוא 13 שנים. מכאן, שגם מרבית ההורים אינם ילידי ישראל: כ-40% מן האבות והאמהות הם ילידי ברית המועצות, עוד כשליש הם ילידי אתיופיה; רק 15.8% מהאבות ו-10.2% מהאמהות הם ילידי ישראל; כ-5% מהאבות ומהאמהות הם ילידי מרוקו; השאר עלו ממגוון של ארצות מזרח ומערב (למשל: עיראק, אירן, הודו, תימן, ארצות הברית וצרפת). כפי שצוין קודם לכן, לצורך ההשוואה בין הקבוצות, נכללו בקבוצת יוצאי אתיופיה גם מספר בוגרים שנולדו בישראל אך הוריהם ממוצא אתיופי (5.6%).

גיל

טווח הגילים של הבוגרים במדגם נע בין 22–28. הגיל הממוצע היה 24.7 (סטיית תקן = 1.19) והחציון 25. הבוגרים בילו את מרבית שנות הנעורים המוקדמים שלהם בכפר הנוער. כשליש מהם היו בני 15 כאשר הגיעו לכפר הנוער, ושיעור קטן במקצת היו בני 16 (29.8%). עוד כחמישית מהבוגרים היו בני 14. הגיל הממוצע שבו הגיעו הבוגרים

לכפר הנוער היה 15 (סטיית תקן=1.18) והחציון הוא 15. הבוגרים היו בני 17–22 כאשר יצאו מכפר הנוער. בערך אחד מכל עשרה בוגרים סיים את לימודיו בכפר הנוער בטרם מלאו לו 18, ושיעור דומה סיימו כשהיו בני 20 או יותר. רוב הבוגרים היו בני 18 (56.4%), ועוד כרבע היו בני 19 עת יצאו מכפר הנוער. הגיל הממוצע היה 18.5 (סטיית תקן=0.89) והחציון הוא 18 שנים.

הבוגרים יוצאי אתיופיה היו מבוגרים בהגיעם לכפר הנוער מעט יותר מן הבוגרים ממוצא ישראלי או מיוצאי ברית המועצות. בהתאם, גם ממוצע הגיל שבו סיימו את שהותם בכפר הנוער היה גבוה בחודשים ספורים מזה של האחרים. בהשוואה בין בוגרי נעל"ה ליוצאי ברית המועצות האחרים, נראה שבוגרי נעל"ה היו מבוגרים מעט יותר בכניסתם לכפר הנוער, אך ממוצע הגיל שלהם היה נמוך יותר משל מסיימים אחרים מברית המועצות.

מידת דתיות

כמחצית מהבוגרים הגדירו את עצמם כחילונים, שיעור מעט נמוך יותר (42.8%), אמרו שהם מסורתיים, ואילו יתר הבוגרים נחלקים בין דתיים (6.5%), חרדים (0.5%) או בתהליך גיור (0.3%). נציין, שבמדגם כמעט לא נכללו כפרי נוער מהזרם הדתי. נמצא, שבוגרים יוצאי ברית המועצות רבים יותר מגדירים עצמם כחילונים מאשר ישראלים ובוגרים ממוצא אתיופי (79.3%, לעומת 23.5%-40.2% בהתאמה). יוצאי אתיופיה רבים יותר נוטים להגדיר עצמם כמסורתיים מאשר ישראלים ויוצאי ברית המועצות (70.4%, לעומת 42.4%-19.2% בהתאמה).

תפיסת השהות בכפר הנוער

רוב רובם של הבוגרים שהה בכפר הנוער בין 3–5 שנים. שאלנו את הבוגרים סדרה של שאלות על התקופה שבה שהו בכפר הנוער.

יחסים עם המדריכים

מרבית הבוגרים אמרו כי יחסיהם עם המדריכים היו טובים מאוד (59.1%) או טובים (35.8%). רק מעטים אמרו כי יחסיהם לא היו טובים כל כך (4.1%), לא טובים (0.4%) או לא טובים כלל (0.6%). המדריכים גם היו כתובת עבור כמחצית מהבוגרים, ואלו אמרו כי היו פונים למדריכים בנושאים שהטרידו אותם תמיד או כמעט תמיד (28.5%) ולעתים קרובות (21.6%). עם זאת, כרבע מהבוגרים (23.3%) פנו למדריכים רק לעתים רחוקות. שיעור דומה כמעט לא פנו (14.7%) או לא פנו כלל (11.9%) למדריכים בנושאים שהטרידו אותם. נוסף על כך, רוב הבוגרים השיבו כי המדריכים עזרו להם בנושאים שהטרידו אותם תמיד או כמעט תמיד (55.2%) ולעתים קרובות (25.9%). בה בעת, אחד מכל חמישה בערך אמר שהמדריכים עזרו בנושאים שהטרידו אותו רק לעתים רחוקות (7.2%), כמעט לא (5.1%) או כלל לא (6.6%).

שיעור הבוגרים יוצאי ברית המועצות (ובמיוחד בוגרי נעל"ה) שאמרו שהיחסים שלהם עם המדריכים היו טובים מאוד היה נמוך יותר משיעור הבוגרים יוצאי אתיופיה

וישראל (49.8%, לעומת 66.7% ו-64.2%). שיעור הבוגרים יוצאי אתיופיה וברית המועצות (ומתוכם שיעור גבוה אף יותר של בוגרי נעליה) שצינו שהמדריכים עזרו להם בנושאים שהטרידו אותם לעתים רחוקות או כמעט לא או לא עזרו כלל היה גבוה מזה של הישראלים (23.7% ו-18.2%, לעומת 11.6% אצל הישראלים).

דמות משמעותית נוספת

קצת יותר ממחצית הבוגרים (55.4%) אמרו, שהייתה דמות נוספת בכפר הנוער, מלבד המדריכים, שהייתה משמעותית עבורם. מבין אלה שצינו שהייתה דמות כזו, 22.6% ציינו את אחד המורים, 18.5% ציינו את מנהל הפנימייה, 16.7% ציינו את אם הבית ואחוז זהה את המחנך. יתר הבוגרים אמרו שהדמות המשמעותית הייתה העובדת הסוציאלית או היועצת (7.7%), אנשי מקצוע אחרים (4.6%), בנות שירות וחילות (1.2%), מנהלים ורכזים שונים (5.6%) והמדריך במשק החקלאי (0.5%). בוגרים ישראלים רבים יותר אמרו שהייתה להם בכפר הנוער דמות משמעותית נוספת על המדריך (65.4%), לעומת כמחצית הבוגרים יוצאי אתיופיה (53.1%) וברית המועצות (50.5%). המורה או המחנך נתפסו באופן בולט אצל הבוגרים משלוש קבוצות המוצא כדמויות משמעותיות נוספות; בה בעת, מנהל הפנימייה נתפס אצל הבוגרים יוצאי אתיופיה כדמות משמעותית הרבה יותר מאשר אצל עמיתיהם הישראלים או יוצאי ברית המועצות (26.7%, לעומת 17.2% ו-12.9% בהתאמה).

חופשות מכפר הנוער

רוב רובם של הצעירים נהגו לצאת בזמן חופשות בדרך כלל לבית ההורים (77.9%). רק מיעוטם נשארו בחופשות בכפר הנוער (5.6%). האחרים יצאו בזמן חופשות למשפחה מארחת או לסידור אחר: מרביתם יצאו לחברים (6.8%) והשאר היו ללא סידור קבוע (3.1%) או יצאו לקרובי משפחה (2.6%) או למשפחה אומנת (0.8%). כשליש מיוצאי ברית המועצות יצאו בזמן חופשות למשפחה מארחת או לסידור אחר, לעומת אחוזים בודדים בשתי הקבוצות האחרות. ממצא זה ניתן לזקוף לזכות בוגרי נעליה, שבהיותם בודדים בארץ יצאו כ-80% מהם בזמן חופשות למשפחה מארחת או שנשארו בכפר הנוער, לעומת 93.2% מיתר הבוגרים יוצאי ברית המועצות שיצאו בחופשות בדרך כלל לבית ההורים. ברוב רובם של המקרים, יוצאי אתיופיה והישראלים יצאו בזמן החופשה לבית ההורים (92.6% ו-91.8% אצל יוצאי אתיופיה והישראלים בהתאמה, לעומת 56.9% אצל יוצאי ברית המועצות).

הערכה כוללת של השהות בכפר הנוער

השהות בכפר הנוער מצטיירת מתשובות הבוגרים כחווייה חיובית ובונה. ראשית, הקשר של רוב רובם של הבוגרים עם ילדים אחרים בכפר הנוער היה טוב מאוד (74.3%) או טוב (22%). רק מעטים אמרו שהקשר היה לא טוב כל כך (3.1%) או לא טוב (0.7%). כמו כן, הרוב המוחלט של הבוגרים תיארו במבט לאחור את החוויה

בכפר הנוער כטובה מאוד (60.3%) או טובה (29.9%). עם זאת, היו גם מי שתיארו את החוויה כלא טובה כל כך (6.1%), לא טובה (2.5%) או לא טובה כלל (1.2%). בדומה, רוב הבוגרים חשו כי כפר הנוער היווה עבורם מסגרת תומכת במידה רבה מאוד (44.35%) או רבה (42.4%). ליתר הבוגרים היווה כפר הנוער מסגרת תומכת במידה מעטה (8.6%), כמעט לא תומכת (2.4%) או לא תומכת כלל (2.2%). עם זאת, שיעור הבוגרים שאמרו כי כפר הנוער הקנה להם כלים להמשך הדרך היה נמוך מעט יותר: 33.9% ציינו במידה רבה מאוד ו-39.6% במידה רבה ואילו 12.9% מן הבוגרים אמרו שכפר הנוער הקנה להם כלים כאלה במידה מועטה, 3.9% ציינו כי כמעט לא הקנה להם כלים, ו-9.8% – כי לא הקנה כלים כלל.

שיעור מי שעבורם השהות בכפר הנוער נתפסה כחוויה לא טובה כל כך, לא טובה או לא טובה כלל היה גבוה יותר אצל יוצאי ברית המועצות ואתיופיה לעומת הישראלים (12.7% ו-10.4%, לעומת 5.4%). נציין, ששיעורם בקרב בוגרי נעל"ה היה גבוה יותר לעומת בוגרים אחרים מברית המועצות. שיעור המדווחים על תמיכה מועטה או שלא קיבלו תמיכה כלל היה גבוה כפליים בקרב יוצאי ברית המועצות (20%, לעומת 9.4% בקרב יוצאי אתיופיה ו-7.6% בקרב הישראלים). גם כאן, היו הדיווחים של בוגרי נעל"ה על תמיכה מועטה גבוהים בשיעורים של פי ארבעה ויותר מאשר יוצאי ברית המועצות האחרים. כמו כן, שיעור מי שצינו שכפר הנוער לא הקנה להם כלים כלל, כמעט לא הקנה כלים או הקנה כלים במידה מועטה היה גבוה יותר בקרב יוצאי אתיופיה מאשר בקרב הישראלים (32.7% לעומת 15.6%). מתוך יוצאי ברית המועצות יש לציין, שבקרב בוגרי נעל"ה שיעורם של אלה שצינו שכפר הנוער לא הקנה להם כלים כלל, כמעט לא הקנה כלים או הקנה כלים במידה מועטה היה כפול מזה של אלה שלא השתייכו לנעל"ה.

דברים שזכורים לרעה

שאלנו את הבוגרים שאלה פתוחה באשר לדברים שזכורים להם לרעה מהמסגרת של כפר הנוער. ניתוח תוכן של תשובותיהם מעלה, שלמעלה ממחצית הבוגרים אינם זוכרים דברים לרעה מכפר הנוער (56.3%). היתר זוכרים לרעה בעיקר את יחס הצוות ואת החוקים של כפר הנוער (17.6%) ואת האווירה וההשפעה החברתית (9.4%). מספר קטן של בוגרים ציינו גם נושאים אחרים, כגון: בית הספר והלימודים, קשיים בהסתגלות לכפר הנוער, התנאים בכפר הנוער והתנהגויות שוליות, כמו צריכת סמים ואלכוהול.

בוגרים יוצאי אתיופיה רבים יותר זכרו לרעה את יחס הצוות והחוקים בכפר הנוער (23.7%, לעומת 16.8% יוצאי ברית המועצות ו-12% ישראלים). לעומת זאת, האווירה וההשפעה החברתית היו זכורים לרעה ליוצאי ברית המועצות ולישראלים (12% בכל קבוצה) יותר מאשר ליוצאי אתיופיה (4.3%).

דברים שזכורים לטובה

לסיכום הפרק הזה, שעסק בראייה לאחר של השהות בכפר הנוער, שאלנו את הבוגרים גם מהם הדברים שזכורים להם לטובה מהמסגרת של כפר הנוער. רק 4.2% לא זכרו דבר אחד לטובת המקום. החברים וההווי החברתי היה הדבר העיקרי שאותו זכרו לטובה מכפר הנוער (25.2%). דברים בולטים נוספים היו: התמיכה ויחס הצוות (23.1%); הפעילויות הלא פורמליות ואווירת המקום (19.2%). תחומים אחרים שזכרו לטובה היו: תרומת כפר הנוער לעיצוב האישיות (10.5%), הטיפול והתמיכה בלימודים (9.8%) ושביעות רצון כללית (8%).

התמיכה והיחס של אנשי הצוות בכפר היו זכורים לטובה הרבה יותר בקרב יוצאי אתיפיה מאשר בקרב שתי הקבוצות האחרות (33.5%, לעומת 19.4% אצל יוצאי ברית המועצות ו-16.5% אצל הישראלים). הבדל מובהק נוסף נמצא בתחום הטיפול והתמיכה בלימודים, שהיו זכורים לטובה אצל הישראלים פחות מאשר אצל יוצאי אתיפיה וברית המועצות (6.8%, לעומת 11% ו-10.4% בהתאמה).

המעבר מכפר נוער לחיים בחוץ

נושא נוסף שבו עסק המחקר היה המעבר מכפר הנוער לחיים עצמאיים וכל הכרוך בכך. לוח 2 מציג את התפלגות התשובות בקבוצות המוצא השונות. נראה שלרוב הבוגרים המעבר מהחיים בכפר הנוער לחיים עצמאיים אינו זכור כחווייה כקשה: כמעט רבע (22.3%) תיארו את המעבר כקל מאוד, כשליש נוסף תיארו אותו כמעבר די קל (29.6%), ועוד כרבע תיארו את המעבר כלא קשה כל כך (23.6%). עם זאת, לכרבע מהבוגרים המעבר היה די קשה (15.2%) או קשה מאוד (9.3%).

בהמשך, שאלנו את הבוגרים מה הדברים שהיו קשים להם ביציאה מכפר הנוער. כשליש (29.4%) ביקשו לא לפרט או שאמרו שלא היו להם קשיים כלל. לרבים, הדבר הקשה ביותר היה הפרידה מכפר הנוער ומהחברים (29.1%). כרבע מהבוגרים ציינו את הקושי במעבר לעצמאות, המעבר לחוסר מסגרת וחוסר תמיכה (24.7%). נוסף על כך, אחד מכל עשרה בוגרים תיאר כדבר הקשה ביותר מחסור חיים בסיסיים, כגון מחסור בכסף או דיור (9.1%). מעט בוגרים תיארו כדבר הקשה ביותר את המעבר המידי למסגרת הצבאית או לזו של שירות לאומי (5%) או את הקושי לחזור למסגרת המשפחתית (2.7%).

לוח 2: היציאה מכפר הנוער (לפי ארצות מוצא)

סך הכול	יוצאי ברית המועצות	יוצאי אתיופיה	ישראלים	המעבר היה
9.3	10.8	11.0	4.5	קשה מאוד
15.2	14.2	19.0	12.7	קשה
23.6	24.5	27.0	17.9	לא קשה כל כך
29.6	28.9	27.0	33.6	קל
22.3	21.6	16.0	31.3	קל מאוד
היה לך מישוהו לספר לו על עצמך				
51.4	53.2	41.8	60.2	תמיד
16.9	23.4	9.5	15.8	רוב הזמן
7.9	7.0	8.2	9.0	לפעמים
8.9	8.0	13.3	5.3	לעיתים רחוקות
14.8	8.5	27.2	9.8	אף פעם
מה היו הדברים הכי קשים				
28.9	20.7	29.7	40.8	הפרידה מכפר הנוער ומהחברים
24.9	15.4	41.3	20.8	עזיבת מסגרת הפנימייה
5.2	5.3	5.8	4.2	המעבר המידי לצבא
2.7	3.2	1.4	3.3	הקושי לחזור למשפחה
9.2	19.7	0.7	2.5	מחסור בתנאי חיים בסיסיים
29.1	35.6	21.0	28.3	לא היו קשיים או סירבו לפרט

ביקשנו ללמוד, האם בתקופה הראשונה אחרי היציאה מכפר הנוער הייתה לבוגרים רשת תמיכה חברתית, ושאלנו את הבוגר, האם היה לו מישוהו לספר לו על עצמו או מישוהו לבלות אתו ביחד. מלוח 2 נראה שבתקופה הראשונה אחרי היציאה מכפר הנוער, לרוב הבוגרים היה תמיד או רוב הזמן מישוהו שיכלו לספר לו עצמם. עם זאת, ל-14.8% מהבוגרים לא היה בתקופה זו אף פעם מישוהו לספר לו עצמם. ליתר היה מישוהו כזה לעתים רחוקות (8.9%) או לפעמים (7.9%). כמו כן, לרוב הבוגרים היה תמיד (63.3%) או רוב הזמן (19.8%) מישוהו לבלות אתו ביחד. ואולם היו גם בוגרים שאמרו שהיה מישוהו לבלות אתו ביחד רק לפעמים (7.4%) או לעתים רחוקות (6.6%), או שלא היה כזה אף פעם (2.8%).

כפי שניתן לראות בלוח 2, הקבוצה שעבורה היה המעבר מהחיים בכפר הנוער לחיים בחוץ הקשה ביותר היא זו של יוצאי אתיופיה. קבוצת הישראלים הייתה

זו שהמעבר היה עבורה קשה פחות מאשר לאחרים. למגמה זו יש ביטוי בכל התחומים שנבדקו. כך למשל, שיעור יוצאי אתיופיה שאמר שהמעבר היה קשה מאוד הוא כפול ויותר מזה של הישראלים, ושיעור יוצאי אתיופיה שאמר שהמעבר היה קל מאוד הוא כחצי מזה של הישראלים. עם זאת, כאשר מפרידים בין בוגרי נעל"ה לבוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות (הדבר אינו מוצג בלוח) נראה, ששיעור בוגרי נעל"ה שהמעבר מכפר הנוער לחיים בחוץ היה עבורם קשה מאוד או די קשה דומה מאוד לשיעור בקרב יוצאי אתיופיה (34% מקרב בוגרי נעל"ה ו-30% בקרב יוצאי אתיופיה). יוצאי אתיופיה מייחסים את הקושי במעבר לחיים עצמאיים להיעדר המסגרת בעקבות עזיבת כפר הנוער בשיעור כפול ואף יותר מזה של הישראלים ושל יוצאי ברית המועצות; יוצאי ברית המועצות מייחסים את הקושי במעבר למחסור בתנאי חיים בסיסיים, כגון: כסף, דיור ושפה, ואילו ישראלים רבים יותר התקשו בפרידה מכפר הנוער ומהחברים מאשר קבוצות המוצא האחרות.

כאשר מפרידים את בוגרי נעל"ה משאר הבוגרים יוצאי ברית המועצות, נראה שאצל הראשונים מחסור בתנאי חיים בסיסיים, כגון: כסף, דיור ושפה, היה גדול כמעט פי עשרה מהקושי הזה אצל בוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות (34.7% לעומת 3.4%). מגמה הפוכה כמעט הייתה לגבי ייחוס הקושי במעבר לפרידה מכפר הנוער והחברים, שעליה דיווחו 34.8% מהבוגרים האחרים יוצאי ברית המועצות, לעומת 8.2% מבוגרי נעל"ה.

שיעור הבוגרים שבתקופה הראשונה אחרי היציאה מכפר הנוער היה להם רק לעתים רחוקות או לא היה אף פעם משהו שיכלו לספר לו על עצמם, היה יותר מכפול בקרב יוצאי אתיופיה מאשר בקרב הישראלים. לאור העובדה שמספר לא מבוטל מיוצאי אתיופיה הם ילידי ישראל ויש להם משפחות בארץ, יש להעניק תשומת לב מיוחדת ונוספת לקבוצה זו בזמן המעבר מהחיים בכפר הנוער לחיים בחוץ, כדי להקל עליה על המעבר.

נראה אם כן, שלפחות בכל מה שאמור לגבי החוויה הזכורה לבוגרים מהתקופה של המעבר מכפר הנוער לחיים בחוץ, יש לכל אחת מקבוצות המוצא קשיים ברורים: בוגרים מברית המועצות הדגישו את המחסור במשאבים קונקרטיים לקראת עזיבתם את הכפר, בוגרים יוצאי אתיופיה – את היעדר התמיכה והמסגרת בתקופת המעבר, ואילו הישראלים ציינו את הפרידה מהסביבה החברתית שנתן להם כפר הנוער.

המלצות הבוגרים לאנשי כפר הנוער

שאלנו את הבוגרים, מה הם ממליצים לאנשי כפר הנוער כדי להקל את היציאה מכפר הנוער. ניתוח תוכן של התשובות הפתוחות העלה, שלכשליש מהם לא היו המלצות קונקרטיות או שלא חוו קשיים ביציאה מכפר הנוער ולכן התקשו להציע הצעות. כמעט כל ההמלצות עסקו בשיפור ההכשרה של החניך לחיים עצמאיים. חלק מהבוגרים דיברו על דברים כלליים יותר והציעו לאנשי כפר הנוער לתת לבוגרים

כלים שיסייעו בידם בחיים העצמאיים, כגון: לעודד השתלבות בחברה או לעודד השקעה בלימודים (21.9%), לשמור על קשר ומעורבות עם הבוגרים וליזום מפגשים עמם (21.9%) ולהעניק תשומת לב רבה יותר לחניכים לקראת היציאה (3.8%). אחרים דיברו על דברים ספציפיים יותר, כגון: לחשוף את החניכים למסגרות שונות, כמו צבא ולימודים (9.7%), ללמד מיומנויות וכישורי חיים, כמו פתיחת חשבון בנק (8.5%), ולדאוג לבוגרים למסגרת המשך, כמו מכינה (8%). מבין אלה שהיו להם המלצות לאנשי הצוות בכפר, בלט שיעור יוצאי ברית המועצות שהמליצו לאנשי הכפר ללמד מיומנויות וכישורי חיים (15.7%), לעומת 2.8% בקרב הישראלים ו-4% אצל יוצאי אתיופיה). ההמלצה שבלטה בקרב יוצאי אתיופיה הייתה לעודד השתלבות בחברה או לעודד השקעה בלימודים (34.2%), לעומת 17.6% אצל יוצאי ברית המועצות ו-14.1% אצל הישראלים).

לסיום החלק הזה, שאלנו את הבוגרים, האם היו נותנים, לו היו מתבקשים, המלצה לחבר קרוב לשלוח את ילדו לכפר הנוער שבו שהו. רובם (57.4%) השיבו בחיוב. שיעור הממליצים היה נמוך יותר בקרב יוצאי אתיופיה (44.3%), לעומת 64.9% בקרב יוצאי ברית המועצות ו-61.5% בקרב הישראלים). הסיבות להמלצה החיובית היו בעיקר הכלים שכפר הנוער נותן, רמת הלימודים הגבוהה ועובדת היות כפר הנוער מסגרת תומכת ומגינה. כמו כן, אף שלרבים מהם אין קשר כלל עם כפרי הנוער, הם שומרים על קשרים הדוקים עם החברים שאתם למדו, וניתן להתרשם (בעיקר מהחלקים הפתוחים של תשובותיהם) שחלק לא מבוטל מהרשת החברתית שלהם מורכב מחברים אלו.

הקשר של הבוגרים היום עם הצוות וחניכים

רוב הבוגרים אינם נמצאים היום בקשר עם אנשי הצוות של כפר הנוער (64.5%). מתוך מי שנמצאים בקשר עם הצוות, רק אחד מכל עשרה נמצא בקשר קרוב עם כמה אנשי צוות. הרוב בקרב אלו הנמצאים בקשר קרוב (57.4%) נמצאים בקשר מדי פעם, ועוד כשליש (31.7%) נמצאים בקשר קרוב עם איש צוות מסוים. בניגוד לכך, רוב רובם של הבוגרים (93%) נמצאים בקשר עם החניכים שהיו אתם בכפר הנוער. מבין אלו שנמצאים בקשר עם החניכים, לרובם קשר קרוב עם כמה חניכים (72.9%). עוד 19.5% נמצאים בקשר עם החניכים לעתים רחוקות, והיתר (7.6%) נמצאים בקשר קרוב עם חניך אחד או עם שני חניכים בלבד.

יוצאי אתיופיה מעטים יותר נמצאים כיום בקשר עם אנשי הכפר לעומת האחרים (26.4%, לעומת כ-40% בשתי הקבוצות האחרות). בשמירת קשר עם החניכים לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות המוצא. עם זאת, לבוגרים יוצאי ברית המועצות שאינם שייכים לנעל"ה, יש קשר קרוב רב יותר עם חניכים שהיו אתם מאשר לבוגרי נעל"ה.

מצב הבוגרים אחרי היציאה מכפר הנוער

תחום נוסף שאותו בדקנו עסק במצב של הצעירים כיום, מספר שנים לאחר היציאה מכפר הנוער, בתחומי חיים שונים. ראשית, 196 מהבוגרים, שמהווים 39.3% מהמרואיינים, התגייסו לצבא מיד אחרי היציאה מכפר הנוער (נציין, ששיעור יוצאי ברית המועצות שעשו כן גדול יותר משל שתי הקבוצות האחרות), מעט פחות (32.1%) עבדו עד הגיוס, יתר הבוגרים המשיכו ללמוד במכללה, מכינה או אוניברסיטה (6.9%), התחילו לעבוד (6.7%) או המשיכו ללמוד במסגרות אחרות (6.7%), ואילו מיעוטם של הבוגרים החלו מיד בשירות לאומי (4.2%), לא עבדו ולא למדו (2.8%), טיילו עד הגיוס (0.8%), המשיכו ללמוד בבית ספר מקצועי (0.3%) או התחתנו ונהיו עקרות בית (0.1%).

חשוב לציין, שרוב הבוגרים לא הסתבכו עם החוק מאז יצאו מכפר הנוער (93.6%). הסיבות להסתבכות עם החוק היו: אלימות (1.8%) וסמים או נפקדות מהצבא (1.6%). כמחצית מאלה שדיווחו כי הסתבכו עם החוק סירבו לפרט את הסיבה. כמו כן, הרוב המוחלט של הבוגרים דיווחו כי לא היו בטיפול גמילה כלשהו ולא הוצע להם טיפול כזה (99.4%). ברוב המקרים לא נמצאו בתחומים אלה הבדלים בין קבוצות המוצא השונות. בהמשך נתאר את מצבם של הבוגרים כיום בתחומים שונים ואת ההבדלים בתחומים אלה בין קבוצות המוצא השונות.

שירות צבאי

רוב הבוגרים שירתו שירות מלא בצבא (80.3%), 8.8% שירתו שירות חלקי, עוד 4.8% התחילו את השירות אך שוחררו על רקע של אי-התאמה, ו-5.5% מהבוגרים לא שירתו כלל. שיעור מתגייסים זה גבוה בהרבה מהנתונים עבור כלל האוכלוסייה היהודית בתקופה הרלוונטית, שהוא כ-78% (Cohen, 2007). נוסף על כך 5.4% מהבוגרים שירתו בשירות לאומי. הסיבות העיקריות לשירות חלקי או לאי-שירות, היו: חוסר התאמה (3.9%), סיבות רפואיות (3.5%) וסיבות משפחתיות ובעיות ת"ש (2.7%). יתר הבוגרים מסבירים זאת בסיבות אחרות הקשורות לגיל או לנישואין (1.2%), לעבר פלילי (0.7%), לעיסוק לימודי או אחר (0.6%) ולסיבות דתיות (0.3%). היו גם בוגרים שסירבו לפרט את הסיבות לאי-שירותם בצבא (1.3%).

שיעור הבנים ששירתו שירות מלא היה גבוה יותר מזה של הבנות (83.9% לעומת 73.5%). לעומת זאת, כמעט כל מי שעשו שירות לאומי היו בנות (13.8%), לעומת פחות מאחוז אחד של הבנים. שיעור הבנות שלא שירתו כלל היה יותר מכפול מזה של הבנים (8.8% לעומת 3.8%). אצל הבנות היו הסיבות הנפוצות לאי-שירות או לשירות חלקי: סיבות רפואיות (31.8%), נישואין (27.3%) או חוסר התאמה (22.7%), בעוד שאצל הבנים היו הסיבות הנפוצות: חוסר התאמה (31.3%), סיבות משפחתיות ובעיות ת"ש (22.9%) וסיבות רפואיות (20.8%).

רוב הבוגרים (78.4%) לא היו נפקדים או עריקים ורובם אף לא היו בכלא צבאי (78.6%), ובכל זאת אחד מכל חמישה בוגרים היה נפקד או עריק במהלך שירותו הצבאי. דרגות השחרור מהצבא של רוב הבוגרים (75.4%) היו סמל או סמ"ר, 10.3% השתחררו בדרגת רב"ט, והיתר השתחררו טוראים (5.6%), קצינים (2.7%) או נגדים (1.2%). חלק קטן מהבוגרים (4.7%) עדיין משתתפים בצבא. במהלך השירות הצבאי עצמו רוב רובם של הבוגרים עלו בדרגה (94.7%). עם זאת, רק כשליש מהבוגרים שירתו כמפקדים (31.1%). כמעט מחצית הבוגרים (45%) רכשו מקצוע במסגרת הצבא.

השוואה בין קבוצות המוצא מעלה ש-85% מיוצאי ברית המועצות, לעומת 78.8% יוצאי אתיופיה ו-73.7% ישראלים, שירתו שירות צבאי מלא. בהתאם, חלקם של הישראלים שעשו שירות לאומי או שירתו שירות חלקי הוא גדול יותר מזה של הקבוצות האחרות. בבדיקת הסיבות לאי-שירות או לשירות חלקי לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות המוצא. עם זאת ראוי לציין, שהיו יוצאי ברית המועצות רבים יותר אשר לא שירתו או שירתו שירות חלקי על רקע של חוסר התאמה; ישראלים רבים יותר אשר לא שירתו או שירתו שירות חלקי על רקע של סיבות רפואיות; יוצאי אתיופיה רבים יותר אשר לא שירתו או שירתו שירות חלקי על רקע של סיבות משפחתיות או בעיות ת"ש.

שיעור העריקים או הנפקדים בזמן השירות הצבאי גדול בהרבה בקרב יוצאי אתיופיה מאשר בקרב בוגרים בקבוצות המוצא האחרות (29.7%), לעומת 18.1% אצל יוצאי ברית המועצות ו-17.5% אצל הישראלים). גם מבין מי שהיו בכלא בזמן השירות הצבאי, גדול שיעור יוצאי אתיופיה מזה של האחרים (30.2%), לעומת 19.5% אצל הישראלים ו-16% אצל יוצאי ברית המועצות). אף על פי שממצא זה אינו קשור ישירות לשהות של הצעירים בכפרי הנוער, יש לתת עליו את הדעת בתהליך המעבר לצבא, ובמיוחד זה של בוגרים יוצאי אתיופיה.

כמו כן, יוצאי ברית המועצות רבים יותר רכשו מקצוע במסגרת הצבא מאשר האחרים (62.6%, לעומת 51.8% יוצאי אתיופיה ו-46.4% ישראלים). נוסף על כך, בוגרים רבים יותר יוצאי ברית המועצות שירתו כמפקדים במסגרת השירות הצבאי מאשר בוגרי נעל"ה (42.6%, לעומת 25.5% בקרב בוגרי נעל"ה). לבסוף, חלקם של בוגרי נעל"ה שרכשו מקצוע במהלך השירות הצבאי נמוך יותר מזה של בוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות.

השכלה

ביקשנו לדעת מהו התואר או התעודה האחרונה שרכשו הבוגרים. קצת למעלה מרבע מהבוגרים הם בעלי תעודת בגרות מלאה (27%). נוסף על כך, חלק מן מהבוגרים (14.8%) לומדים כיום באוניברסיטה או במכללה מוכרת, לאחד מכל שמונה בוגרים יש כבר תואר ראשון (8.7%) או תואר הנדסאי או טכנאי (4.6%), ויש אפילו שני בוגרים (0.4%) שסיימו לימודי תואר שני. ניתן להניח שגם לכל אלה תעודת בגרות

מלאה. לפיכך נראה, ששיעור הבוגרים שבידיהם תעודת בגרות מלאה גבוה יותר מהממוצע הארצי לתקופה האמורה (סבירסקי ואטקין, 2003); ל-20.8% מהבוגרים יש רק תעודת בגרות חלקית; יתר הבוגרים הם בעלי תעודה מקצועית כלשהי (11.4%) או תעודה מקצועית מכפר הנוער (2.5%); אחרים לומדים כיום בבית ספר להנדסאים או אחיות (2.4%), למדו במכינה או סיימו לימודי מכינה (2.4%). עם זאת, נמצאו 5% בוגרים אשר סיימו תיכון ללא תעודת בגרות.

שיעור הישראלים אשר סיים תיכון ללא תעודת בגרות היה הגבוה ביותר (9.7%, לעומת 5% יוצאי אתיופיה ו-2% יוצאי ברית המועצות). שיעור הבוגרים אשר סיימו תיכון וקיבלו תעודת בגרות חלקית הוא גבוה יותר בקרב יוצאי אתיופיה (37.3%, לעומת 19.4% אצל הישראלים ו-8.8% אצל יוצאי ברית המועצות). מעניין לציין, שבקרב הבוגרים יוצאי ברית המועצות היה שיעור אלה הלומדים כיום או שכבר סיימו לימודים לקראת תואר ראשון באוניברסיטה או במכללה מוכרת, הגבוה ביותר (40.5%, לעומת 14.2% אצל הישראלים ו-8.7% בקרב יוצאי אתיופיה).

מגורים

לוח 3 מציג את התפלגות התשובות של הבוגרים בתחום המגורים. אחד מכל עשרה בוגרים אמר כי מאז עזב את כפר הנוער היה פרק זמן שבו היה מחוסר מקום מגורים. נתון זה נכון לבוגרים מכל קבוצות המוצא. מרבית הבוגרים שדיווחו כי נותרו ללא מקום מגורים סיפרו כי הדבר היה אחרי היציאה מכפר הנוער או אחרי השחרור מהצבא (5.3% מתוך כלל המדגם), אחרים סיפרו כי מצב זה היה במהלך השירות הצבאי (3.4%) והיתר סירבו לפרט (0.8%). כמו כן, 3.2% מכלל הנבדקים סיפרו כי לא היה להם מקום פחות מחודש, אצל 4% המצב הזה נמשך בין חודש לשנה, ואילו 2.1% מהבוגרים נותרו ללא מקום לגור בו שנה או יותר.

כפי שנראה בלוח, כיום כמעט מחצית מהמרואיינים מתגוררים עם הוריהם ועוד כרבע מתגוררים עם בני זוג. שיעור הגרים עם ההורים הוא גבוה יותר בקרב יוצאי אתיופיה. בהתאמה, בקרב יוצאי אתיופיה גם שיעורם של מי שגרים עם בני זוג הוא הנמוך ביותר. השאר מתגוררים לבד, עם שותפים או עם קרובי משפחה. אחרים שוהים במגורים במסגרת הלימודים או העבודה, כמו מעונות סטודנטים (2.4%), או במסגרות אחרות, כגון עם בן הזוג אצל ההורים (0.8%) או לבד עם ילדים (0.7%). רק ארבעה בוגרים ציינו שהם חסרי מקום מגורים קבוע (0.8%).

כמחצית מהבוגרים לא החליפו את מקום מגוריהם בשנתיים האחרונות (49.9%); רבע מהבוגרים (24.5%) החליפו מקום מגורים אחד; היתר החליפו שני מקומות מגורים (15.6%), שלושה עד חמישה מקומות (8.7%), או למעלה מחמישה מקומות מגורים (1%). בודדים אמרו שהחליפו מקומות רבים או סירבו לומר כמה (0.3%). יש לציין, שכשליש מהבוגרים מרוצים מאוד (35.3%) או מרוצים (25.6%) מסביבת

המגורים שלהם היום. היתר די מרוצים (16.3%), אינם מרוצים כל כך (13.7%) או אינם מרוצים (9.1%).

לוח 3: התפלגות מצב המגורים לפי קבוצות מוצא²

סך הכול	יוצאי ברית המועצות	יוצאי אתיופיה	ישראלים	עם מי אתה גר היום
45.7	35.0	59.0	45.9	עם ההורים
25.7	34.0	13.7	27.9	עם בן זוג (וילדים, אם יש)
13.3	13.3	9.3	10.5	לבד
9.3	12.3	6.2	8.3	עם שותפים
3.4	2.0	5.6	3.0	עם קרובי משפחה
0.6	0.5	1.2	0.0	אין לי מקום מגורים קבוע
4.0	3.0	4.9	4.6	אחר
האם היה מצב שבו לא היה לך איפה לגור*				
9.6	9.8	10.4	8.2	כן
90.4	90.2	89.6	91.8	לא

*בפריט זה ההבדלים בין הקבוצות לא היו מובהקים סטטיסטית

רכישת מקצוע לאחר היציאה מכפר הנוער

שיעור לא מבוטל של בוגרים רכשו מקצוע מאז שסיימו את כפר הנוער (43.4%). מבין אלה שרכשו מקצוע, כמעט מחציתם רכשו מקצוע המקנה תעודה או המצריך הכשרה ארוכה, או רכשו מקצוע מהפנימייה, כגון מנהל חשבונות או טכנאי (46.9%). כמעט אחד מכל שלושה רכש מקצוע אקדמאי (29.1%), וחלק נוסף רכשו מקצוע המקנה תעודה שהכשרתו קצרה, כגון ברמן או נהג (19.2%). בוגרים מעטים רכשו מקצוע תוך כדי התנסות וללא תעודה (4.5%). מבין אלה שרכשו מקצוע אקדמי, שיעורם של יוצאי ברית המועצות הוא הגבוה ביותר (42.3%, לעומת 18.9% בקרב הישראלים ו-15.3% בקרב יוצאי אתיופיה).

עיסוק עיקרי היום

לוח 4 מציג את התפלגות העיסוק העיקרי של רוב הבוגרים לפי קבוצות מוצא. כפי שנראה, העיסוק העיקרי של רובם היום הוא עבודה. מתוך אלה שעובדים, כ-60% עובדים בעבודה בעלת אופי זמני, כעשירית (11.1%) עובדים בעבודה משמעותית ללא תעודה, עוד 8.7% עובדים בעבודה שדורשת תעודה מקצועית, ויש אחוז קטן מהבוגרים שעיסוקם העיקרי היום הוא עבודה אקדמאית (2.2%).

2 השאלונים מיועדים לבני שני המינים, אך לשם הנוחות הם פונים אל הנשאלים בלשון זכר.

אצל חמישית מכלל הבוגרים העיסוק העיקרי היום הוא לימודים; מתוכם, כמחצית (51%) לומדים במכללה וכשליש נוספים לומדים באוניברסיטה (35.6%). מיעוט נוסף לומד בבית ספר מקצועי (4.8%), משלים בגרות או לומד למבחן הפסיכומטרי (4.1%) או לומד בישיבה (4.5%). יתר הבוגרים השיבו כי עיסוקם העיקרי היום הוא שירות חובה בצבא (2.1%), שירות קבע בצבא (3.7%), עקרת בית (2.2%), ומיעוטם (3.8%) מובטלים. פחות מאחוז אחד מהבוגרים (0.8%), סובלים היום ממחלה או נכות שמונעת מהם לעבוד או ללמוד, ואחוז דומה של בוגרים (0.6%) מגדירים את עצמם כ"בין עיסוקים".

בקרב יוצאי אתיופיה וישראלים רבים יותר העיסוק העיקרי הוא בעבודה מאשר בקרב יוצאי ברית המועצות. אצל שלושה מכל ארבעה מיוצאי אתיופיה העבודה נושאת אופי זמני (לעומת 58.5% מהישראלים ו-45.8% מיוצאי ברית המועצות). בהתאם, שיעורם של יוצאי ברית המועצות בקרב אלה שהעיסוק העיקרי שלהם היום הוא בלימודים גדול יותר. מעניין לציין, שיוצאי אתיופיה רבים יותר עדיין משרתים כיום בשירות חובה (4.3%, לעומת 1.5% יוצאי ברית המועצות ו-0.8% ישראלים); ופחות כאלה שמשרתים בצבא קבע (1.9% יוצאי אתיופיה, לעומת כ-4.5% יוצאי ברית המועצות וישראלים). ייתכן שממצאים אלה משקפים גם את ההבדל בגיל הכניסה והיציאה מכפר הנוער, שהוא מאוחר מעט יותר אצל יוצאי אתיופיה.

לוח 4: התפלגות העיסוק העיקרי היום לפי קבוצות מוצא

ישראלים	יוצאי אתיופיה	יוצאי ברית המועצות	סך הכול
עובד	70.7	74.4	58.5
לומד	16.5	11.1	29.3
בצבא (בשירות חובה או קבע)	5.3	6.8	7.8
מובטל	2.3	4.9	3.4
עקרת בית	2.3	3.1	1.5
אחר	3.0	0.0	1.5

עבודה והכנסה

אחד התחומים החשובים להשתלבות בחיים עצמאיים קשור לתעסוקה ולקיומם של מקורות הכנסה קבועים ומספקים. לוח 5 מציג את התפלגות התשובות לפי קבוצות מוצא, לשאלות שונות בנושאים של הכנסה ועבודה של הבוגרים.

ניתן לראות שלרוב הבוגרים יש היום הכנסה קבועה. 20 בוגרים, שהם 4.2% מהמשיבים, קיבלו בשנה האחרונה הבטחת הכנסה. רק 7 בוגרים, שהם 1.4% מהמשיבים, קיבלו השנה קצבת נכות. עם זאת, הכנסתם החודשית של רוב הבוגרים נמוכה או נמוכה בהרבה בהשוואה לשכר הממוצע במשק. כעשירית מהבוגרים דיווחו

שהם עובדים בעבודות מזדמנות ולכן לא יכלו להשיב לשאלה זו. כמו כן, היו בוגרים מעטים שסירבו לענות לשאלה. מעניין לציין, שבתחום זה לא נמצאו כל הבדלים מובהקים בין קבוצות המוצא.

אחד מכל עשרה בוגרים דיווח כי מאז שעזב את כפר הנוער, היה שרוי במצב שבו לא היה לו מספיק כסף לקנות אוכל. מצב זה התרחש סביב מעברים: אצל 4.5% מהבוגרים מצב זה התרחש לפני הצבא או במהלכו, ובקרב שיעור דומה (4.6%) המצב התרחש אחרי השחרור מהצבא או במהלך הלימודים האקדמאיים. יתר הבוגרים סיפרו, כי מצב זה התרחש כשהיו בעיות בבית (0.7%), ואצל אחרים הדבר קרה בתקופות שונות, או שהם לא היו מוכנים לפרט (1.4%). אף שגם בתחום זה לא היו הבדלים מובהקים בין קבוצות המוצא, היו יוצאי אתיופיה רבים יותר שדיווחו על מצב כזה.

לוח 5: התפלגות התשובות לשאלות בנושאי הכנסה ועבודה לפי קבוצות מוצא

ישראלים	יוצאי אתיופיה	יוצאי ברית המועצות	סך הכול
הכנסה			
האם יש לך הכנסה קבועה			
כן	81.7	78.8	76.4
לא	18.3	21.3	23.6
בהשוואה לשכר הממוצע במשק, ההכנסה שלך*			
גבוהה בהרבה מהממוצע	1.6	0.0	2.0
גבוהה מהממוצע	5.4	1.9	5.5
דומה לממוצע	15.5	15.8	15.5
נמוכה מהממוצע	42.6	38.6	41.5
נמוכה בהרבה מהממוצע	20.2	24.7	16.5
אחר	14.7	18.9	19.0
האם היה מצב שבו לא היה לך מספיק כסף לקנות אוכל*			
כן	8.3	16.0	10.3
לא	91.7	84.0	89.7
עבודה			
האם היה מצב שבו רצית לעבוד ולא עבדת			
כן	31.6	44.4	27.9
לא	62.4	51.9	67.2
לא רלוונטי	6.1	3.7	4.9

האם בשנתיים האחרונות החלפת עבודה				
60.0	53.0	74.1	53.4	כן
40.0	47.0	25.9	46.6	לא
האם בשנתיים האחרונות קיבלת קידום בעבודה				
37.2	44.0	28.7	37.5	כן
62.8	56.0	71.3	62.5	לא
עד כמה אתה מרוצה מההישגים שלך בעבודה				
29.1	21.1	25.9	44.5	מרוצה מאוד
38.0	40.6	41.3	30.3	מרוצה
18.1	25.1	11.9	15.1	די מרוצה
7.8	8.6	8.4	5.9	לא מרוצה כל כך
7.1	4.6	12.6	4.2	לא מרוצה

* בפריט זה ההבדלים בין הקבוצות לא היו מובהקים סטטיסטית

כפי שנראה בלוח 5, רוב הבוגרים הצליחו למצוא עבודה כאשר רצו לעבוד. עבור מיעוטם מצב זה אינו רלוונטי מפני שהם עדיין בצבא (3.7%), לומדים (0.6%) או עקרות בית (0.7%). עם זאת, כשליש מהבוגרים דיווחו על מצב שבו רצו לעבוד, אך לא מצאו עבודה. אצל מרביתם (20.7% מתוך כלל המדגם) מצב זה התרחש לפני הצבא או אחריו, אך אצל בוגרים לא מעטים מצב זה קיים עכשיו או כל הזמן (3.6%). אחרים סיפרו כי מצב זה היה במהלך הלימודים האקדמאיים ולאחריהם (2.8%) או בתקופות אחרות, כמו לפני העבודה הנוכחית (5.8%). אצל 7% מתוך כלל הבוגרים, התקופה שבה רצו לעבוד אך לא הצליחו למצוא עבודה נמשכה מעל חצי שנה, בקרב 18.1% מהבוגרים המצב נמשך בין חודש לחצי שנה, ואצל 7.1% המצב נמשך פחות מחודש.

חלק גדול מהבוגרים החליפו מקומות עבודה בשנתיים האחרונות. רובם החליפו מקום עבודה אחד או שני מקומות עבודה, אך היו גם מעטים שהחליפו חמישה מקומות עבודה ויותר במהלך השנתיים האחרונות. אצל רובם הסיבה העיקרית לשינוי מקום העבודה הייתה רצון לשינוי – שינוי בחיים, כמו מעבר של מקום מגורים (41.7%) או תנאי העבודה והשכר (31.2%); ואולם לא מעט בוגרים החליפו מקום עבודה בשל קושי להתמיד או פיטורין (15.7%) או בשל סיבות הקשורות לאופי העבודה, כמו עבודות מזדמנות (11.4%). כמו כן, כשני שלישים מהבוגרים (62.8%) לא קודמו בעבודה בשנתיים האחרונות. יש לציין, שבוגרים רבים מרוצים (37.8%) או מרוצים מאוד מהישגיהם בעבודה (29%); היתר די מרוצים (18.2%), לא מרוצים כל כך (7.8%) או שאינם מרוצים (7.2%) מהישגיהם בעבודה.

שיעור המדווחים על מצב שבו רצו לעבוד אך לא מצאו עבודה, היה גבוה יותר אצל הבוגרים יוצאי אתיופיה. יוצאי אתיופיה הם גם שהחליפו מקומות עבודה

רבים יותר בשנתיים האחרונות, ולא קיבלו קידום בעבודתם בשנתיים האחרונות. כמו כן, בקרב יוצאי אתיופיה נמצא שיעור הבוגרים הגבוה ביותר שאינם מרוצים מההישגים שלהם בעבודה. ממצאים אלה ניתן ליחס אולי לכך שיוצאי אתיופיה עובדים בעבודות בעלות אופן זמני, שם גם אין מקום לקידום, יותר מאשר קבוצות המוצא האחרות.

מצב בריאותי, פיזי ונפשי

מצבם הבריאותי של רוב הבוגרים בשנה האחרונה היה טוב מאוד (67.6%) או טוב (26.2%). יתר הבוגרים דיווחו כי מצבם הבריאותי היה לא טוב כל כך (5.8%), רע (0.1%) או רע מאוד (0.3%). בהתאם, רוב הבוגרים גם אינם סובלים ממחלה או נכות כלשהי (90.2%). מתוך אלו שדיווחו כי הם סובלים ממחלה או נכות, יש הסובלים מנכות קלה שאינה משפיעה כמעט על חיי היום יום שלהם (2.9%), שיעור דומה סובלים מנכות בינונית שאינה משפיעה כמעט על חייהם או מנכות קלה שמשפיעה על חייהם במקצת (3.4%), והאחרים סובלים מנכות בינונית עד קשה שיש לה השפעה רבה על חייהם (3.3%).

אחד מכל עשרה בוגרים דיווח כי מאז היציאה מכפר הנוער היה במסגרת טיפולית כלשהי (10.4%). מתוך הבוגרים שדיווחו כי היו במסגרת טיפולית, מרביתם היו בטיפול של עובדת סוציאלית במסגרת שירותי הרווחה או שירותים אחרים בקהילה (4.9% מכלל המדגם), אחרים נפגשו עם פסיכולוג או עובדת סוציאלית במסגרת פרטית (3.5%), והיתר היו בטיפול במסגרת הצבא (1.6%). נוסף על כך, שני בוגרים שהיו בטיפול סירבו לפרט (0.4%). בדומה, רוב רובם של הבוגרים לא היו בטיפול במסגרת בריאות הנפש (97%). מהמעטים שהיו בטיפול כזה, שבעה עשו זאת בשל משברי חיים, כמו פרידה מבן הזוג, שלושה נוספים בשל מחלות נפש ודיכאון, והיתר סירבו לפרט. ההבדל המובהק היחיד שנמצא בין קבוצות המוצא השונות היה שיעור גבוה במקצת של יוצאי אתיופיה שהגדירו את מצבם בריאותם בשנה האחרונה טוב מאוד (73.5%), לעומת 71.6% אצל הישראלים ו-60.3% אצל יוצאי ברית המועצות; ובהתאם, שיעור גבוה של יוצאי ברית המועצות אשר הגדירו את מצב בריאותם כלא טוב כל כך (8.3%), לעומת 6% ישראלים ו-2.5% יוצאי אתיופיה).

שיעור גבוה של צעירים (44.1%) חוו מאז היציאה מכפר הנוער אירוע שעורר אצלם לחץ נפשי. אצל כמחציתם האירוע היה מוות של קרוב משפחה או חבר (55.9%); כמעט שליש מהם נפגעו בעצמם בתאונה או באירוע אחר (29.7%); היתר חוו פגיעה של קרוב משפחה או חבר (8.6%) או חוויות אחרות, כמו גירושין (3.7%); מעטים סירבו לפרט מה היה האירוע שעורר לחץ (2%). חשוב לציין שרוב הבוגרים (91.7%) לא הותקפו מעולם פיזית או מינית, ואולם 5.9% דיווחו כי הותקפו פיזית או מינית פעם או פעמיים ועוד 2.4% אמרו שהותקפו יותר מפעמיים. גם בתחום הזה לא נמצאו כל הבדלים מובהקים בין קבוצות המוצא.

מצב משפחתי ויחסים אינטימיים

בהתאם לקבוצת הגיל שלהם, רוב הבוגרים הם רווקים (84.1%). חלק נוסף מהבוגרים נשואים (12.3%), והיתר גרושים (1.5%) או מאורסים (1.7%). יש בוגרים בודדים במצב משפחתי אחר, כמו אם חד-הורית או בתהליכי גירושין (0.4%). אחד מכל עשרה בוגרים הוא כבר הורה לילדים (10.4%) וחלקם הקטן אפילו הורים לשני ילדים. גיל הילדים של הבוגרים נע בין שבועות ספורים לארבע שנים, והחציון הוא שנה. למרבית הבוגרים (62.4%) יש בני זוג. רובם של הבוגרים שלהם בני זוג מרגישים קרובים מאוד (77.9%) או די קרובים (17.4%) לבני זוגם. כמו כן, כשני שלישים מהבוגרים שלהם בני זוג מרוצים מאוד מהיחסים (63.5%) או מרוצים מהיחסים (26.7%); יתר הבוגרים שלהם בני זוג די מרוצים (7.1%), לא מרוצים כל כך (1.9%) או לא מרוצים (0.8%) מהיחסים הזוגיים.

שיעור הרווקים בקרב יוצאי אתיופיה הוא הגבוה ביותר (93%, לעומת 80.5% אצל הישראלים ו-78.9% אצל יוצאי ברית המועצות). בהתאמה, יש נשואים רבים יותר בקרב יוצאי ברית המועצות והישראלים (16.7% ו-15.8%) מאשר בקרב יוצאי אתיופיה (4.3% בלבד). עם זאת, כמחצית מאלה שאין להם בני זוג קבועים הם ישראלים, לעומת כשליש מיוצאי אתיופיה או יוצאי ברית המועצות.

שביעות רצון מקשרים חברתיים ומשעות הפנאי

שאלנו את הבוגרים שאלות אחדות על שביעות רצונם משעות הפנאי שלהם ומהיחסים עם אנשים בסביבתם. מצאנו שרוב הבוגרים מרוצים (32.1%) או מרוצים מאוד (29.5%) מאופן בילוי שעות הפנאי שלהם, ורק מעטים אינם מרוצים (6.1%). יוצאי אתיופיה מדווחים יותר מן האחרים על כך שהם אינם מרוצים כל כך או אינם מרוצים מאופן בילוי שעות הפנאי שלהם (22.2%, לעומת 13.3% אצל יוצאי ברית המועצות ו-12.4% בקרב הישראלים).

התפלגות התשובות באשר לשביעות הרצון של הבוגרים מיחסיהם הבין-אישיים מצביעה על כך, שהקשר עם ההורים ובני משפחה אחרים הוא בדרך כלל טוב. רוב רובם אמרו שהם מרוצים מאוד (58.7%) או מרוצים (21.3%) מהקשר שלהם היום עם הוריהם. בדומה, רוב הבוגרים מרוצים מאוד או מרוצים מהקשר שלהם כעת עם אחיהם. כמו כן, כמחצית מהבוגרים (49%) מרוצים מאוד מהקשרים החברתיים שלהם, ו-34% נוספים מרוצים. יתר הבוגרים די מרוצים (12.3%), אינם מרוצים כל כך (2.7%) או אינם מרוצים (1.3%).

לא נמצאו הבדלים מובהקים בקשר עם ההורים בין קבוצות המוצא השונות, אך יוצאי ברית המועצות מרוצים פחות מהקשר שלהם עם האחים לעומת שתי הקבוצות האחרות. בנוגע לקשרים החברתיים, שיעור הישראלים שאמרו שהם מרוצים מהם מאוד היה גבוה בהרבה מזה של עמיתיהם יוצאי אתיופיה או ברית המועצות (66.2%, לעומת 43.6% ו-42% בהתאמה).

פעילות קהילתית או התנדבותית

רוב הבוגרים (80.4%) אינם מעורבים בפעילות קהילתית או התנדבותית. אלה שמתנדבים עושים זאת במסגרת של ארגונים ועמותות (7.6% מתוך כלל הנבדקים), במסגרת הלימודים, כמו פרי"ח (5.8%), במוסדות בקהילה, כמו לשכת הרווחה (3.6%) או במסגרות אחרות (3%). רק שני בוגרים ציינו שהם מתנדבים במסגרת כפר הנוער שבו למדו (0.3%).

תמיכה חברתית

הצגנו בפני הבוגרים סדרה של מצבים שבהם אנשים נעזרים באחרים, וביקשנו מהם להעריך עד כמה להרגשתם יש בסביבתם בתקופה האחרונה אנשים שיכולים לתמוך בהם בכל אחד מן המצבים. התפלגות התשובות לכל הפריטים מופיעה בלוח 6. כפי שניתן לראות, לרוב הבוגרים יש רשת חברתית שיכולה לסייע תמיד או רוב הזמן. עם זאת מצאנו, שיש בין 5–10 אחוזים המדווחים שבתקופה האחרונה יש בסביבתם לעתים רחוקות או שאין אף פעם אנשים שיכולים לעזור להם.

לוח 6: תמיכה חברתית

עד כמה אתה מרגיש שיש בתקופה האחרונה מסביבך מישהו	אף פעם	לעתים רחוקות	לפעמים	רוב הזמן	תמיד
	%	%	%	%	%
שאפשר לבלות יחד אתו	1.2	3.1	9.4	28.7	57.6
שיכול לתת לך עצה בזמן משבר	2.3	4.9	10.5	19.2	63.1
שייקח אותך לרופא	1.3	4.4	5.1	15.7	73.5
שמחבק אותך	4.9	5.9	8.1	17.6	63.5
לעשות ביחד אתו משהו מהנה	1.6	4.4	7.3	25.7	60.9
שאוהב אותך ונותן לך הרגשה שאתה נחוץ	2.5	2.0	6.8	21.4	67.2
שאפשר לספר לו על הדאגות או הפחדים האישיים שלך	3.6	5.6	9.1	19.6	62.1
שילווח לך כסף	2.8	2.7	6.7	20.3	67.5

אף שמצבם של רוב הבוגרים בתחום התמיכה החברתית הוא חיובי, בכל הפריטים היה שיעור הישראליים שענו "תמיד" גבוה יותר, ובדרך כלל גם מובהק מבחינה סטטיסטית, לעומת קבוצות המוצא האחרות. בתחום זה לא נמצאו הבדלים מובהקים בין בוגרי נעליה לבין בוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות. בה בעת, בכל אחד מן הפריטים, השיעור של יוצאי אתיופיה שענו "לעתים רחוקות" היה גבוה יותר משל יוצאי קבוצות המוצא האחרות. לפיכך נראה, שליוצאי אתיופיה יש בהווה תמיכה חברתית מועטה מזו של הקבוצות האחרות.

תפיסת הבוגרים את עצמם ואת האופן שבו הם מבצעים דברים

הצגנו בפני הבוגרים סדרת משפטים המתארים כיצד צעירים תופסים את עצמם ואת יכולתם להתמודד עם אתגרים בעתיד. ביקשנו מהם להעריך עד כמה כל משפט מתאר אותם נכונה. התפלגות התשובות לפריטים אלה מוצגת בלוח 7. כפי שנראה בלוח, לרוב הבוגרים תופסים חיובית את עצמם ואת הדרכים שבהן הם פועלים. עם זאת, בין 10%–20% מהצעירים חושבים שרק לפעמים או לעתים רחוקות הם מסתדרים בחיים ויכולים למצוא דרכים לפתור בעיות או אף פעם אינם מצליחים בכך.

לוח 7: תפיסת הבוגרים את עצמם

עוד כמה אתה	אף פעם	לעתים רחוקות	לפעמים	רוב הזמן	תמיד
חושב שאתה מסתדר די טוב בחיים	0.6	3.5	10.5	47.3	38.1
יכול לחשוב על הרבה דרכים להשיג את הדברים שחשובים לך בחיים	0.6	2.7	11.9	43.4	41.3
מסתדר בחיים באותה מידה כמו צעירים אחרים בגילך	1.4	5.4	14.5	34.7	44.0
כשיש לך בעיה אתה יכול למצוא הרבה דרכים לפתור אותה	0.7	5.1	10.5	37.8	45.9
חושב שדברים שעשית בעבר יעזרו לך בעתיד	4.4	5.7	11.8	29.3	48.8
אפילו במצבים שאחרים רוצים לוותר אתה יודע שאתה יכול למצוא דרכים לפתור את הבעיה	0.2	6.8	19.0	32.5	41.5

אף על פי שתפיסתם העצמית של רוב הבוגרים בתחום התמיכה החברתית היא חיובית, בכל הפריטים היה שיעור הישראליים שענו "תמיד" גבוה יותר, ובדרך כלל גם מובהק מבחינה סטטיסטית, לעומת קבוצות המוצא האחרות. בה בעת, בכל אחד מן הפריטים, השיעור של יוצאי אתיופיה שענו "לעתים רחוקות" היה גבוה יותר משל יוצאי קבוצות המוצא האחרות. לפיכך נראה, שליוצאי אתיופיה יש תפיסה שלילית יותר של עצמם ושל יכולתם להתמודד עם אתגרים בעתיד לעומת קבוצות המוצא האחרות.

תפיסת העתיד

לסיום, שאלנו את הצעירים סדרת שאלות שבהן ביקשנו מהם להעריך את מידת הסיכויים שבעוד חמש שנים יתרחשו בחייהם מאורעות מסוימים. לוח 5 מציג את התפלגות התשובות לשאלות אלה עבור כלל המדגם. ניתן לראות, שרוב רובם של הצעירים מעריכים שיש סיכויים רבים מאוד או רבים שבעוד חמש שנים תהיה להם משפחה (71%), תהיה להם עבודה טובה (85.5%), ושהם יהיו מסודרים בחיים (82.3%). עם זאת, שיעור הצעירים שסבורים שיש סיכויים רבים מאוד או רבים שבעוד חמש שנים יהיה להם תואר ממוסד להשכלה גבוהה הוא נמוך יותר (58.1%).

לוח 8: סיכויים לעתיד

מה הסיכויים שבעוד חמש שנים	רבים מאוד	רבים	בינוניים	מועטים	כלל לא	לא רלוונטי	לא יודע
תהיה לך משפחה	45.1	25.9	13.0	4.6	2.2	6.9	2.3
תהיה לך עבודה טובה	51.0	34.5	11.0	3.1	0.0	0.0	0.4
יהיה לך תואר במוסד להשכלה גבוהה	41.4	16.7	19.8	7.0	10.1	4.6	0.4
תהיה מסודר בחיים	43.1	39.2	13.7	1.6	1.1	0.2	1.1

בתחום זה ההבדל המובהק היחידי שנמצא בין קבוצות המוצא היה במידת הסיכויים שבעוד חמש שנים הבוגר ישלים תואר במוסד להשכלה גבוהה. יוצאי ברית המועצות מעריכים שהסיכויים שלהם לכך "רבים מאוד" יותר מאשר יוצאי אתיופיה או הישראלים (47.5%, לעומת 38.4% ו-35.7% בהתאמה).

דין ומסקנות

לימודים, חיי חברה ועבודה הם מעמודי התווך של החינוך הפנימייתי בכפרי הנוער, שבהם מתחנכים כיום עולים חדשים צעירים רבים (בעיקר מברית המועצות ומאתיופיה) וגם בני נוער ישראליים מהשוליים החברתיים והגאוגרפיים. נוכח השינויים שחלו ברבות השנים באוכלוסיית כפרי הנוער (מאש, 2001), מטרת המחקר הכללית הייתה לערוך מעקב אחרי בוגרים של כפרי נוער, ובאופן ספציפי יותר – לתאר כיצד הם תופסים בהווה את השהות בכפר הנוער, את המעבר שלהם מכפר הנוער לחיים עצמאיים ואת מצבם כיום, בשורה של תחומי חיים.

ממצאי המחקר מתבססים על מדגם מייצג של 500 צעירים בוגרי כפרי הנוער. ככלל, הממצאים מצביעים על כך שמרבית הבוגרים מסתכלים לאחור על התקופה שבה היו בכפרי הנוער בצורה חיובית, ושלרובם המעבר מכפר הנוער לא היה קשה. כמו כן, התמונה הראשונית המתקבלת היא שכיום מצבם של רוב רובם הוא טוב. הממצאים תואמים לאלו ממחקרם של בנבנישתי וזעירא (בגיליון זה) המצביעים על כך, שהצעירים בכפרי הנוער מוכנים לחיים עצמאיים במידה רבה יותר מאשר צעירים במסגרת הפנימיות השיקומיות והטיפוליות או צעירים במשפחות אומנה. המחקר הנוכחי מלמד, שבטווח של שלוש-חמש שנים מסיום השהות החוץ-ביתית, רוב הבוגרים של כפרי הנוער גם משתלבים היטב בחברה. עם זאת, כדאי לשים לב לכך שיש קבוצה קטנה של צעירים, שהיקפה כעשרה אחוזים, אשר מצבה טוב פחות מכל הבחינות. במטרה לזהות את הבוגרים הללו ערכנו השוואה בין קבוצות המוצא שלהם. בהמשך נציג סיכום של הממצאים העיקריים בכל תחום שנבדק, ונדון בהבדלים בין קבוצות המוצא השונות.

תפיסת הבוגרים את השהות בכפר הנוער

בסך הכול, לרוב רובם של הבוגרים החוויה של השהות בכפר הנוער הייתה חיובית וכמעט לכל הבוגרים יש זיכרונות טובים ממנה. שיעור אלה שעבורם השהות בכפר הנוער נתפסה כחוויה טובה פחות היה גבוה יותר אצל יוצאי ברית המועצות, ובמיוחד בקרב בוגרי נעל"ה. התמיכה והיחס של אנשי הצוות בכפר זכורים לטובה הרבה יותר בקרב יוצאי אתיופיה מאשר אצל שתי הקבוצות האחרות. בה בעת, בוגרי נעל"ה דיווחו על תמיכה מועטה בשיעורים גבוהים פי ארבעה ויותר מאשר בוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות.

בראייה לאחור, מרבית הבוגרים מציינים שהמדריכים היו עבורם כתובת בשעת הצורך. עם זאת, בוגרים יוצאי אתיופיה וברית המועצות רבים יותר (שיעור גבוה אף יותר של בוגרי נעל"ה לעומת יוצאי ברית המועצות האחרים) דיווחו שקיבלו מהמדריכים רק עזרה מעטה או לא קיבלו עזרה כלל בנושאים שהטרידו אותם, מאשר בוגרים ישראלים. כמו כן, שיעור אלה שצינו שכפר הנוער לא הקנה להם כלים מספיקים להתמודדות בעתיד היה גבוה יותר בקרב יוצאי אתיופיה לעומת הישראלים. אצל יוצאי ברית המועצות, בקרב בוגרי נעל"ה שיעורם של אלה שצינו שכפר הנוער לא הקנה להם כלים מספיקים היה כפול מזה של אלה שלא היו בנעל"ה. לפיכך נראה, שהחוויה הזכורה מהשהות בכפר הנוער היא טובה פחות למי שאינם ילידי ישראל, ובמיוחד לצעירי נעל"ה. תחושות אלה, ובמיוחד של חניכי נעל"ה, שאין להם בדרך כלל עורף משפחתי בארץ, מרמזות על צרכים המחייבים התייחסות.

המעבר מכפר נוער לחיים בחוץ

נושא נוסף שבו עסק המחקר היה המעבר מכפר הנוער לחיים עצמאיים על כל הכרוך בכך. לרוב הבוגרים המעבר מהחיים בכפר הנוער לחיים עצמאיים אינו זכור כחוויה קשה. עם זאת, לכרבע מהבוגרים המעבר היה קשה באופן כזה או אחר. בהתרשמות ראשונית נראה, שהקבוצה שלה היה המעבר מהחיים בכפר הנוער לחיים בחוץ הקשה ביותר, היא זו של יוצאי אתיופיה, ואילו לקבוצת הישראלים המעבר היה קשה פחות מאשר לאחרים. עם זאת, כאשר הפרדנו בין בוגרי נעל"ה לבוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות, מצאנו ששיעור בוגרי נעל"ה שלהם היה המעבר מכפר הנוער לחיים בחוץ קשה, דומה מאוד לשיעור בקרב יוצאי אתיופיה.

יוצאי אתיופיה מייחסים את הקושי במעבר לחיים עצמאיים להיעדר המסגרת בעקבות עזיבת כפר הנוער בשיעור כפול, ואף למעלה מזה, של הישראלים ושל יוצאי ברית המועצות. שיעור הבוגרים שבתקופה הראשונה אחרי היציאה מכפר הנוער היה להם רק לעתים רחוקות או לא היה להם אף פעם מישהו שיכלו לספר לו על עצמם בקרב יוצאי אתיופיה היה יותר מכפול מזה של הישראלים. למרות זאת, יוצאי אתיופיה מעטים יותר נמצאים כיום בקשר עם אנשי הכפר מאשר בוגרים מקבוצות המוצא האחרות. מאחר שמספר לא מבוטל מיוצאי אתיופיה הם ילידי ישראל ולהם

משפחות בארץ, יש להעניק תשומת לב נוספת ומיוחדת לקבוצה זו בזמן המעבר מהחיים בכפר הנוער לחיים בחוץ, כדי להקל עליה את המעבר.

יוצאי ברית המועצות ייחסו את הקושי במעבר למחסור בתנאי חיים בסיסיים, כגון: כסף, דיור ושפה, ואילו ישראלים רבים יותר התקשו בפרידה מכפר הנוער ומהחברים לעומת קבוצות המוצא האחרות. כאשר מפרידים את בוגרי נעל"ה משאר הבוגרים יוצאי ברית המועצות, נראה שאצל בוגרי נעל"ה המחסור בתנאי חיים בסיסיים, כגון: כסף, דיור ושפה, היה גדול כמעט פי עשרה לעומת השיעור של הקושי הזה אצל בוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות. מגמה הפוכה כמעט הייתה באשר לייחוס הקושי במעבר לפרידה מכפר הנוער והחברים, מגמה שבוגרים יוצאי ברית המועצות דיווחו עליה כמעט פי ארבעה מאשר בוגרי נעל"ה.

נראה אם כן, שלפחות בנוגע לחוויה הזכורה לבוגרים מהתקופה של המעבר מכפר הנוער לחיים בחוץ, יש לכל אחת מקבוצות המוצא קשיים ברורים: בוגרים יוצאי ברית המועצות, ובעיקר בוגרי נעל"ה, הדגישו את המחסור במשאבים קונקרטיים לקראת עזיבתם את הכפר, בוגרים יוצאי אתיופיה הדגישו את היעדר התמיכה והמסגרת בתקופת המעבר, ואילו הישראלים ציינו את הפרידה מהסביבה החברתית של כפר הנוער.

מצב הבוגרים אחרי היציאה מכפר הנוער

בשורה רחבה של תחומים שנבדקו, כגון: השכלה, מגורים, תעסוקה, יחסים בין-אישיים, בריאות נפשית ופיזית והתנהגות נורמטיבית, היה מצבם של בוגרי כפרי הנוער טוב בהרבה מזה הידוע בספרות על בוגרים של מסגרות חוץ-ביתיות אחרות (ראו למשל, Courtney & Dworsky, 2006; Pecora et al., 2005). כמו כן נראה, שלרובם יש גם רשת חברתית תומכת, יחסים טובים עם המשפחה וחברים שבהם הם נעזרים בשעת הצורך ואתם הם מבליים את שעות הפנאי. רובם גם צופים שמצבם בעתיד יהיה טוב.

בתחום ההשכלה, שיעור הבוגרים שסיימו 12 שנות לימוד ובידם תעודת בגרות מלאה גבוה מזה של כלל האוכלוסייה היהודית בשנים הרלוונטיות. ניסיון לזהות את הקבוצות החלשות בתחום זה מצביע על כך, ששיעור הישראלים אשר סיים תיכון ללא תעודת בגרות הוא כפול מזה של יוצאי אתיופיה ופי חמישה מזה של יוצאי ברית המועצות. לעומת זאת, שיעור הבוגרים אשר סיימו תיכון וקיבלו תעודת בגרות חלקית בלבד בקרב יוצאי אתיופיה הוא כפול מזה של הישראלים וכמעט פי חמישה מזה של יוצאי ברית המועצות. בה בעת, בקרב הבוגרים יוצאי ברית המועצות, שיעור מקבלי תעודות בגרות ושיעור אלה הלומדים כיום או שכבר סיימו לימודים לקראת תואר ראשון באוניברסיטה או במכללה מוכרת, היה גבוה פי חמישה מזה של יוצאי אתיופיה ופי שלושה מזה של הישראלים.

ניתן לומר, שבכל הנוגע ללימודים, מצבם של יוצאי ברית המועצות טוב בהרבה מזה של שתי הקבוצות האחרות. בחלקו ניתן ליחס את הממצא לכך שבוגרי נעליה מגיעים לכפר הנוער בעיקר כדי ללמוד ולהשלים בגרות, ובחלקו – לכך שיוצאי ברית המועצות מאופיינים במוטיבציה גבוהה ללימודים. מאידך גיסא, נתוני הפתיחה של יוצאי אתיופיה בדרך כלל נמוכים בהרבה מאלה של העולים האחרים, בגלל הבדלים בין-תרבותיים וחוסר השכלה פורמלית של ההורים. ולכן, אף שמצבם של הבוגרים ממוצא אתיופי טוב פחות בהשוואה לקבוצות העולים האחרות, הוא טוב יותר מאשר מצבם של בני העדה בחברה הישראלית (סבר, 2007).

בתחום הגיוס לצבא, מצאנו ששיעור המתגייסים גבוה בהרבה מהנתונים של כלל האוכלוסייה היהודית (Cohen, 2007). ממצא זה מעיד על מוטיבציה רבה שיש לצעירים בכפרי הנוער לצאת מהמסגרת הפנימיתית לחיים בחוץ במסלול המקובל לבני גילם. בתחום זה מצאנו ששיעור הבוגרים שהיו עריקים, נפקדים או שהו בכלא בזמן השירות הצבאי גדול בהרבה בקרב יוצאי אתיופיה מאשר בקרב בוגרים מקבוצות המוצא האחרות. למרות שממצא זה אינו קשור ישירות לשהות של הצעירים בכפרי הנוער, יש לתת עליו את הדעת בתהליך המעבר לצבא, ובמיוחד זה של בוגרים יוצאי אתיופיה.

אחד מכל עשרה בוגרים אמר כי מאז שעזב את כפר הנוער הוא נקלע למצב של חוסר מקום לגור בו. נתון זה נכון לבוגרים מכל קבוצות המוצא. מרבית הבוגרים שדיווחו כי היו ללא מקום מגורים סיפרו כי מצב זה היה בעיקר בנקודות של מעברים: אחרי היציאה מכפר הנוער או אחרי השחרור מהצבא. אף שכפרי נוער רבים מציעים לבוגריהם פתרונות ממוסדים בדרגה זו או אחרת (ראו מסמך מדיניות של שילה וגרופר בגיליון זה), נראה שאין בהם די, וייתכן גם שלא כל הבוגרים מודעים להם או מרגישים נוח להשתמש בהם.

בתחום הכלכלי, אחד מכל עשרה בוגרים דיווח כי מאז שעזב את כפר הנוער, היה שרוי במצב שבו לא היה לו די כסף לקנות אוכל. גם מצב זה התרחש בעיקר סביב מעברים – לפני הצבא או אחרי השחרור מהצבא, וכן במהלך השירות הצבאי או במהלך הלימודים האקדמאיים. לרוב הבוגרים יש היום הכנסה קבועה. ההכנסה של רובם נמוכה בהרבה מהשכר הממוצע במשק, דבר שניתן להניח שנובע מאופי עבודותיהם.

מבחינת התעסוקה, מצבם של יוצאי אתיופיה הוא ללא ספק טוב פחות מזה של בוגרים מקבוצות המוצא האחרות. קשה להם יותר למצוא עבודה, וגם כאשר יש להם מקום עבודה, הוא בדרך כלל אינו קבוע. כך למשל, בשנתיים האחרונות הם שהחליפו מקומות עבודה רבים יותר מן האחרים ולא קיבלו קידום בעבודתם. כמו כן, בקרב יוצאי אתיופיה נמצא שיעור הבוגרים הגבוה ביותר שאינם מרוצים מההישגים שלהם בעבודה. ממצאים אלה ניתן ליחס אולי לכך שיוצאי אתיופיה רבים יותר עובדים בעבודות בעלות אופן זמני מאשר יוצאי ארצות המוצא האחרות, עבודות שבהן גם אין מקום לקידום (וולדה-צדיק, 2007).

התפלגות התשובות באשר לשביעות הרצון של הבוגרים מיחסיהם הבין-אישיים מצביעה על כך, שהקשר עם ההורים ובני משפחה אחרים הוא בדרך כלל טוב. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם ממצאי מחקרם של בנבנישתי וזעירא (בגיליון זה) שבדק את מידת מוכנותם של צעירים בהשמות לחיים עצמאיים, ממצאים שהצביעו על כך שלבוגרים של כפרי נוער יש עורף משפחתי איתן יותר מזה של צעירים במסגרות האחרות.

עם זאת מצאנו, שיש חמישה עד עשרה אחוזים המדווחים שבתקופה האחרונה ישנם בסביבתם לעתים רחוקות או אין אף פעם אנשים שיכולים לעזור להם. בתחום זה נראה, שליוצאי אתיופיה יש בהווה תמיכה חברתית מועטה יותר מאשר לקבוצות האחרות.

מבחינת התפיסה העצמית, לרוב הבוגרים יש ראייה חיובית של עצמם ושל הדרכים שבהן הם פועלים. עם זאת, עשרה עד עשרים אחוז מהצעירים חושבים שרק לפעמים, לעתים רחוקות או אף פעם הם לא יסתדרו בחיים ולא יוכלו למצוא דרכים לפתור בעיות. בתחום זה מצאנו שליוצאי אתיופיה יש תפיסה שלילית יותר של עצמם ושל יכולתם להתמודד עם אתגרים בעתיד לעומת קבוצות המוצא האחרות. הדבר אמור במיוחד על מידת הסיכויים שבעוד חמש שנים הם יוכלו להשלים תואר במוסד להשכלה גבוהה. לפיכך, יש מקום לפתח תכניות התערבות שתחזקנה את יוצאי אתיופיה ותסייענה להם לממש את היכולות שלהם בתחומי חיים שונים.

סיכום

הניסיון לזהות את הקבוצה החלשה יותר בקרב הבוגרים מעלה תמונה מורכבת שיש להמשיך ולחקור אותה. בהתרשמות ראשונית נראה שהסתגלותם של הבוגרים יוצאי אתיופיה לחיים העצמאיים היא טובה פחות משל הקבוצות האחרות. עם זאת, כאשר משווים את מצבם של יוצאי אתיופיה בוגרי הפנימיות למצבם של יוצאי אתיופיה באוכלוסייה הכללית בישראל, ניכר שמצבם של בוגרי כפרי הנוער טוב בהרבה לפחות בכל הנוגע להשכלה (וולדה-צדיק, 2007; סבר, 2007). עם זאת, מצבם של הבוגרים יוצאי אתיופיה הוא בוודאי טוב יותר מזה של בני העדה באוכלוסייה הכללית, דבר שנובע בחלקו מהאפליה הנהוגה בחברה הישראלית כלפי יוצאי אתיופיה באשר הם, הן בתחום הלימודים הגבוהים והן בשוק העבודה (Goldblatt, & Rosenblum, 2007). לפיכך, הממצאים מציבים אתגר גדול אף יותר בפני מעצבי המדיניות של כפרי הנוער, בפרט בכל האמור להכנתם של יוצאי אתיופיה לחיים עצמאיים בתחומים שונים: בתחום החינוך וההשכלה הגבוהה, בתחום הקניית מיומנויות וכישורי חיים, בתחום הדיור וניהול כספים וכן ביצירת קשרים עם שירותים שאמורים לתמוך בצעירים עם יציאתם לעצמאות, ובפרט עם רשויות הצבא.

יוצאי אתיופיה מתחילים את שהותם בכפר הנוער מנקודת פתיחה טובה פחות משל האחרים. זאת הן בשל הרקע המשפחתי שלהם והן בשל פערים תרבותיים גדולים. בנוגע לישראלים, נראה שיש צורך להמשיך ולבחון בצורה מדוקדקת יותר את מאפייני

הרקע שלהם, למשל: באיזו מידה הם מגיעים מהפריפריה לעומת מרכז הארץ? באיזו מידה הם באים ממשפחות מצוקה או מרקע של הזנחה? איך התבצע תהליך ההשמה שלהם לפנימייה? האם כפר הנוער הוא ההשמה הראשונה שלהם? ועוד. גם בוגרי נעלי"ה דורשים תשומת לב מיוחדת. ממצאי המחקר מציגים עדויות ראשונות המשוות בין בוגרי התכנית לבוגרים אחרים יוצאי ברית המועצות. במסגרת המחקר הנוכחי לא הייתה אפשרות לבחון היבטים שונים שמתייחסים לקבוצה זו, ולכן יש צורך במחקר נוסף שיתמקד בבוגרי התכנית, כדי להבין את הצרכים המיוחדים שלהם.

עוד סוגיה שדורשת חשיבה ברמת המדיניות, קשורה לאחריות שיש לכפרי הנוער כלפי הצעירים אחרי עזיבתם. ממצאי המחקר מצביעים על כך שהצעירים חווים קשיים בעיקר במצבי מעבר, למשל, מצבים של מחסור בכסף עד כדי רעב או היעדר מקום לינה מתרחשים בעיקר בזמנים של מעברים – במעבר מכפר הנוער לצבא או במעבר מן הצבא לעצמאות. כיום, לכפרי נוער שונים יש מדיניות שונה בנוגע לבוגרים במצבים כאלה. לחלקם (ראו מסמך מדיניות של שילה וגרופר בגיליון זה) יש דירות המשמשות את הבוגרים באופן קבוע, וחלקן מספקות פתרונות אד-הוק במצבי מצוקה. מכאן, נראה שיש צורך לגבש מדיניות ברורה, שתכלול הקצאה תקציבית ואחריות של הגורמים הרלוונטיים בממשלה לספק פתרונות לבוגרי השמות חוץ-ביתיות בקבוצות הגיל שנבדקו במחקר הזה, וגם לצעירים אחרים שבהיעדר עורך משפחתי מתקשים לפלס את דרכם לחיים עצמאיים בחברה.

לסיום, חלק לא מבוטל מהצעירים ציין כי נזקקו להכשרה טובה יותר לחיים עצמאיים, במיוחד בכל הקשור לניהול כספים, להשכלה גבוהה ולשירות הצבאי. אמנם יש קבוצות שהצביעו על צורך רב יותר בתחומים מסוימים מאשר אחרים (למשל, בוגרים יוצאי ברית המועצות זקוקים לסיוע רב הרבה יותר בתחומי ניהול כספים, דיור וכדומה, ולעומתם יוצאי אתיופיה זקוקים לסיוע רב יותר בתחום הלימודים). גם ממצאים אלה מרמזים על הצורך לפתח עוד בתקופת השהות בכפר הנוער התערבויות בתחום של הכנה לחיים עצמאיים.

מקורות

בן שלמה, נ' (2000). **תפקוד הורי של הורים שהושמו כילדים בסיודור חוץ-ביתי**. עבודת דוקטורט. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

בנבנישתי, ר' וזעירא, ע' (2008). הערכת מידת השליטה של מתבגרים בהשמה חוץ-ביתית במיומנויות חיים וצורכיהם לקראת עזיבתם את המסגרת. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 28, 17–44.

בנבנישתי, ר' ושיף, מ' (2003). **מחקר מעקב אחר בוגרי "אור שלום" בגילאי 18 ומעלה**. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

גולן, מ', שרעבי, ד' וונדר-שוורץ, מ' (2002). **מחקר בוגרים כפר הילדים אס-או-אס "נרדים" ערד**. תל אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

- גולן-קוק, פ' וסבג, ק' (1992). **קליטת בני נוער עולים מאתיופיה בכפרי נוער של עליית הנוער**. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- גרופר, ע' (תשס"ה). **הפנימיות החינוכיות: יצירה מקורית במערכת החינוך הישראלית**. תל אביב: המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער.
- וולדה-צדיק, א' (2007). **שילוב יוצאי אתיופיה בחינוך ובתעסוקה**. ירושלים: מאירס-גוינט-מכון ברוקדייל.
- וינר, א', ווינר, י' (1990). **ילדים בחסות אנוש: מחקר מעקב ארוך טווח אחרי ילדים במוסדות לגיל הרך**. ירושלים: שוקן.
- כץ, ק' (1988). **אזרחים בוגרי בני-ברית: דו"ח מחקר מעקב אחרי בוגרי בית הילדים "בני ברית"**. עבודת מוסמך. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- ליפשיץ, ח' ונועם, ג' (1998). **קליטתם של בני נוער יוצאי אתיופיה במערכת החינוך: מבט רב ממדי**. ירושלים: מכון ברוקדייל.
- מאש, ג' (2001). **מאפיינים של חניכים הלומדים בפנימיות המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער בתשס"א**. דוח מחקר. תל אביב: המינהל לחינוך התיישבותי.
- סבירסקי, ש' ואטקין, א' (2003). **זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב 2001–2002**. Available at <http://www.adva.org/UserFiles/File/zakaut%20bagrut%202001-2002.pdf>
- סבר, ר' (2007). **נוער העדה האתיופית בישראל: תמונת מצב**. ירושלים: שתיל.
- קשת, י', שלסקי, ש' ואריאלי, מ' (2000). **קהילות של נוער: עיונים בחינוך הפנימייתי בישראל**. תל אביב: רמות.
- רפפורט, ח', רימור, מ' ומנו ח' (תשמ"ד). **עליית הנוער – הפעולה החינוכית בקרב טעוני טיפוח**. ירושלים: מכון סאלד.
- שילה, י' וגרופר, ע' (2008). **התפתחויות עדכניות במדיניות משרד החינוך בתחום הטיפול בבוגרי פנימיות חינוכיות בכלל ובחסרי עורף משפחתי בפרט. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, 28, 175–179**.
- שיף, מ' ובנבנישתי, ר' (2004). **מצבם של מתבגרים באומנה ותפיסת מוכנותם לחיים עצמאיים בתום השהות בה: דוח מחקר**. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- שלסקי, ש' (2006). **נייר עמדה רעיוני פדגוגי**. תל אביב: המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער.
- Barth, R. (1990). On their own: The experiences of youth after foster care. *Child and Adolescent Social Work*, 7(5), 419–440.
- Biehal, N., Clayden, J., Stein, M., & Wade, J. (1994). Leaving care in England: A research perspective. *Children and Youth Services Review*, 16(3–4), 231–254.
- Biehal, N., & Wade, J. (1996). Looking back, looking forward: Care leavers, families and change. *Children and Youth Services Review*, 18(4–5), 425–445.
- Broad, B. (1999). Young people leaving care: Moving towards "joined up" solutions? *Children and Society*, 13, 81–93.

- Bueheler, C., Orme, J. G., Post, J., & Patterson, D. A. (2000). The long-term correlates of family foster care. *Children and Youth Services Review*, 22(8), 595–625.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2006). Wards leaving care: Follow up five years later. *Children Australia*, 31(3), 18–25.
- Cheung, S., & Heath, A. (1994). After care: The education and occupation of adults who have been in care. *Oxford Review of Education*, 20(3), 361–374.
- Clare, M. (2006). Personal reflections on needs and services for young people leaving care: From local to international to national (1996–2005). *Children Australia*, 31(3), 11–17.
- Cohen, S. A. (2007). *The false "crisis" in military recruitment: An IDF red herring*. Tel Aviv: The Begin-Sadat Center for Strategic Studies.
- Collins, M. E. (2001). Transition to adulthood for vulnerable youths: A review of research and implications for policy. *Social Service Review*, 75(2), 271–291.
- Cook, R. J. (1994). Are we helping foster care youth prepare for their future? *Children and Youth Services Review*, 16(3–4), 213–229.
- Courtney, M., & Barth, R. P. (1996). Pathways of older adolescents out of foster care: Implications for independent living services. *Social Work*, 41(1), 75–84.
- Courtney, M., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. *Child and Family Social Work*, 11(3), 209–219.
- Festinger, T. (1983). *No one ever asked us: A postscript to foster care*. New York: Columbia University Press.
- Goldblatt, H., & Rosenblum, S. (2007). Navigating among worlds: The experience of Ethiopian adolescents in Israel. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 585–611.
- Mallon, G. P. (1998). After care, then where? Outcomes of an independent living programs. *Child Welfare*, 77, 61–78.
- Mason, M., Castrianno, L., M., Kessler, C., Holmstrand, L., Huefner, J., Payne, V., et al. (2003). A comparison of foster care outcomes across four child welfare agencies. *Journal of Family Social Work*, 7, 55–72.
- McDonald, T. P., Allen, R. I., Westerfelt, A., & Piliavin, I. (1996). *Assessing the long-term effects of foster care: A research synthesis*. Washington, DC: CWLA Press.
- McMillen, J. C., & Tucker, J. (1999). The status of older adolescents at exit from out-of-home care. *Child Welfare*, 78(3), 339–360.

- Pecora, P. J., Kessler, R. C., Kirk, J. W., O'Brien, K., Downs, A. C., English, D., et al. (2005). *Improving foster care: Findings from the Northwest Foster Care Alumni Study*. Seattle, WA: Casey Family Programs.
- Reilly, T. (2003). Transition from care: Status and outcomes of youth who age out of foster care. *Child Welfare*, 82, 727–746.
- Scannapieco, M., Schagrin, J., & Scannapieco, T. (1995). Independent living programs: Do they make a difference? *Child and Adolescent Social Work Journal*, 12, 381–389.
- Schiff, M. (2006). Leaving care: Retrospective reports by alumni of Israeli group-homes. *Social Work*, 51, 355–364.
- Schiff, M., & Benbenishty, R. (2006). Functioning of Israeli group-homes alumni: Exploring gender differences and in-care correlates. *Children and Youth Services Review*, 28(2), 133–157.
- Stein, M. (1997). *What works in leaving care?* Ilford, UK: Barnardo's.
- Stein, M. (2006). Research review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work*, 11, 276–279.
- Weiner, A., & Kupermintz, H. (2001). Facing adulthood alone: The long-term impact of family break-up and infant institutions, a longitudinal study. *British Journal of Social Work*, 31(2), 213–234.
- Williams, J., McWilliams, A. Mainieri, T., Pecora, P. J., & LaBelle, K. (2006). Enhancing the validity of foster care follow-up studies. *Child Welfare*, 85, 499–521.